

Шифр: «БПК»

**ВПЛИВ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ТОВАРОВИРОБНИКІВ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПО- ДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ.....	5
1.1 Механізм бюджетно-податкової політики як чинник конкурентоспро- можності сільськогосподарських товаровиробників.....	5
1.2 Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності сільськогоспо- дарських підприємств.....	8
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ І ОЦІНКА ВПЛИВУ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПО- ДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УКРАЇНІ.....	10
2.1 Аналіз і комплексна оцінка показників конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств України.....	10
2.2 Аналіз впливу державної фінансової підтримки на конкурентоспромож- ність сільськогосподарських товаровиробників.....	18
РОЗДІЛ 3 ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНО- ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРО- МОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	25
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31
ДОДАТКИ.....	37

ВСТУП

Актуальність теми. Сільське господарство в нашій країні є однією із найпотужніших складових національної економіки, яка прямо впливає на розмір валового внутрішнього продукту, на валютні надходження до країни та на рівень життя населення у сільській місцевості. Забезпечення прогресивного розвитку і функціонування аграрної галузі, зростання її конкурентоспроможності є неможливим без формування виваженої бюджетно-податкової політики держави. Тому питання дослідження ефективності та результативності бюджетно-податкової політики у сфері сільського господарства вимагає все більшої уваги на даний момент. Відповідно, важливою задачею для економіки України на сьогодні є створення умов для стійкого розвитку сільського господарства як галузі, що забезпечує життєво необхідні потреби населення.

Наукове підґрунтя фундаментальних засад впливу бюджетно-податкової політики на діяльність сільського господарства, а також теоретичні та практичні аспекти конкурентоспроможності сформовано у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких: Карпишин Ю.В., Сус Л.В.[19], Яцух О.О.[40], Даниленко В.В., Борель О.М., Николук О.М.[26], Макаренко А.О., Думанська І.Ю.[13], Бородіна О.М., Пасхавер Б.Й., Давидов Г.М., Шалімова Н.С., Ревенко О.В., Погребняк Д.В.[33], Бурковська А.В., Бидик А.Г.[8], Е. А. Юркова, Дж. М. Алстон, Дж. М. Беддоу, Ф. Г. Пардей [41], В. Г. Гусаков, Шваб К.[44], Т. І. Ленська, Махді Аль-Каісі[43], та ін. В умовах мінливості бюджетно-податкової політики постає нагальна необхідність розширення теоретико-методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо її вдосконалення з метою підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України.

Метою роботи є дослідження впливу бюджетно-податкової політики на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств. Відповідно до мети поставлено наступні **завдання**:

- розглянути механізм впливу бюджетно-податкової політики як чинника конкурентоспроможності;
- узагальнити наукові підходи до трактування категорії «конкурентоспроможність» та визначити методи її оцінки;
- здійснити аналіз і оцінку показників конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників в Україні;
- здійснити аналіз впливу державної фінансової підтримки на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств;
- визначити шляхи вдосконалення механізму реалізації бюджетно-податкової політики з метою підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників.

Об'єктом дослідження є діяльність сільськогосподарських товаровиробників у конкурентному середовищі під впливом реалізації заходів бюджетно-податкової політики в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні положення, методичні підходи й практичні рекомендації щодо впливу бюджетно-податкової політики на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств.

Дослідження проводилось за допомогою таких **методів**: системний, статистичний (зокрема групування, табличне представлення цифрових даних), графічний, порівняльний, історичний та метод узагальнення.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі і нормативно-правові акти щодо предмета дослідження, офіційні статистичні дані, дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, фахова література.

Наукова новизна: запропоновано власну методику здійснення оцінки конкурентоспроможності за групами показників, виділено основні етапи пільгового оподаткування та державної підтримки сільського господарства, запропоновані заходи щодо вдосконалення бюджетно-податкової політики для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників. **Апробація результатів дослідження** знайшла відображення в публікації тез доповідей на конференції та в статті у фаховому журналі.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

1.1 Механізм бюджетно-податкової політики як чинник конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників

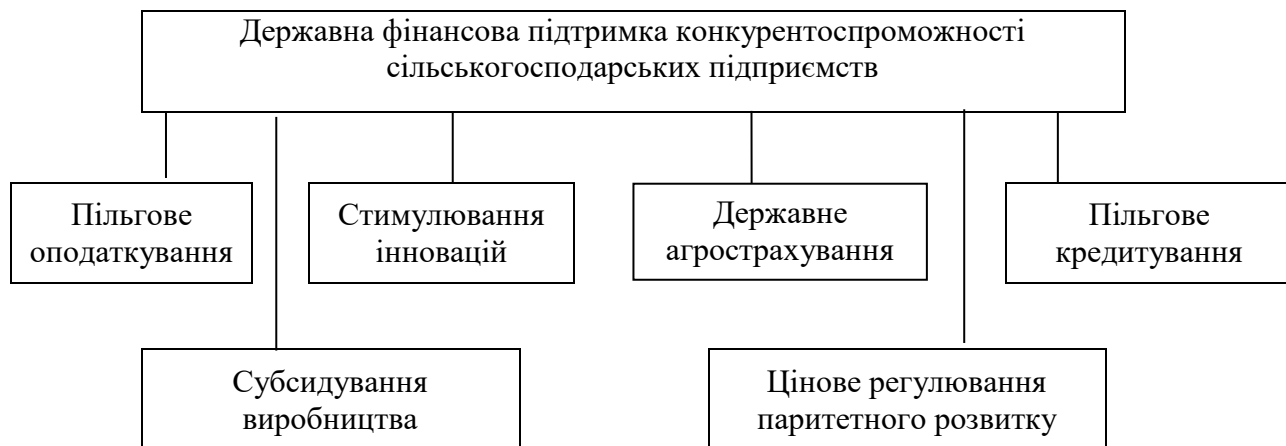
Багаторічний світовий досвід ведення сільського господарства показує, що через специфіку цієї галузі вона потребує активного втручання держави в процес її функціонування. Аграрний сектор є одним із найголовніших в економіці та стратегічно важливих для національної безпеки. Відповідно, всі засоби державного регулювання мають сприяти його ефективному функціонуванню.

Одним із найважливіших чинників ефективного розвитку сільськогосподарських підприємств є підтримка держави. Бюджетні видатки, у вигляді цілеспрямованої державної підтримки, здатні підвищувати конкурентоспроможність сільського господарства. Державна підтримка як сукупність інструментів державного регулювання, які забезпечують сільськогосподарським виробникам прийнятні умови ведення діяльності, розвивається у двох основних формах, зміст яких унаочнено на рис. А.1 (додаток А).

У сфері державного регулювання значна увага приділяється опосередкованим формам державної підтримки сільськогосподарських підприємств, що являють собою систему заходів зі створення сприятливих організаційно-економічних умов для їх функціонування та розвитку [40].

Державна фінансова підтримка сільськогосподарських підприємств багатоаспектна (рис. 1.1), та здійснюється через реалізацію бюджетно-податкової, інвестиційної, кредитної, цінової політики держави. Стимулювання інвестицій та інновацій, пільгове оподаткування, субсидування виробництва –

це форми державної фінансової підтримки, що здійснюються через бюджетно-податкову політику, вплив якої досліджується в даній роботі.

Рис. 1.1 – Механізм державної фінансової підтримки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств

Джерело: складено на підставі [13]

В широкому розумінні бюджетно-податкова політика здійснює одночасний подвійний вплив на розвиток підприємств аграрного сектору економіки: податкові механізми вилучають накопичені кошти, перерозподіляють їх та за допомогою бюджетних механізмів повертають сільськогосподарським товаровиробникам, стимулюючи розширення виробництва з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Також бюджетна політика держави в аграрній сфері вирішує стратегічні завдання: розширення експортного потенціалу галузі; збільшення обсягів виробництва продукції, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню рівня зайнятості й доходів сільського населення; забезпечення йому соціальних гарантій.

Податкова політика для аграрного сектору має виконувати не лише фіскальну, але й регулюючу функції, виступати засобом державної підтримки та стимулювання виробництва, забезпечувати конкурентоспроможність національного сільського господарства і впровадження інновацій у виробництво.

Бюджетно-податкова політика в галузі сільського господарства реалізується через відповідний фінансовий механізм, складовими якого є

специфічні інструменти (податки, збори, асигнування, трансферти з бюджету), важелі (ставки, ліміти, норми), які далі досліджуються детально, а також інституційно-організаційне забезпечення (Міністерство аграрної політики та продовольства України, Аграрний фонд та інші інститути), а також нормативно-правове забезпечення (табл. Б.1, додаток Б).

Якщо бюджетне фінансування здійснює прямий вплив на діяльність сільськогосподарських підприємств, то опосередкований вплив пов'язаний здебільшого із застосуванням пільгового оподаткування.

Оподаткування аграрного сектору економіки протягом останніх років зазнало значних змін. Виокремленні й систематизовані авторами етапи розвитку пільгового оподаткування і державної фінансової підтримки представлені в табл. Б.2 (додаток Б).

Податкова політика щодо сільськогосподарських підприємств, починаючи з 2014 р., різко змінилась. З 1 січня 2015 р. фіксований сільськогосподарський податок трансформовано в єдиний податок 4-ї групи із збільшенням бази (нормативно-грошової оцінки землі) та ставок податку, що призвело до збільшення податкового навантаження на сільськогосподарських товаровиробників.

Протягом 2016-2018 рр. ситуація погіршилась у результаті чергового збільшення нормативної грошової оцінки землі (табл. Б.2, додаток Б) та розміру ставок єдиного податку майже в 2 рази згідно прийнятих змін у 2016 р. до Податкового кодексу [5].

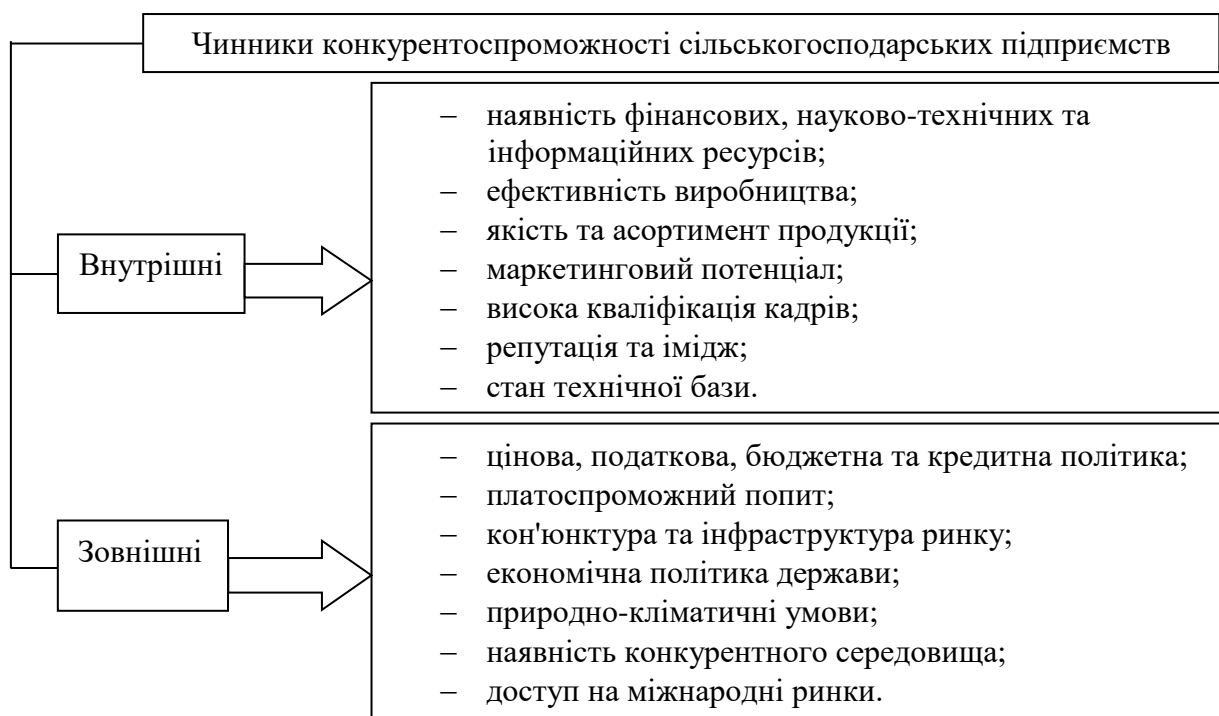
Таким чином, діюча система оподаткування сільськогосподарських підприємств постійно змінюється, порушуючи основний принцип оподаткування «стабільність та прогнозованість».

Отже, державне регулювання реалізується через систему заходів бюджетно-податкової політики з метою створення оптимальних умов для розвитку аграрного сектору економіки України, тому вона є одним із ключових факторів, який суттєво впливає на конкурентоспроможність сільськогосподарських товаровиробників.

1.2 Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств

У методології дослідження розвитку аграрного сектору економіки важливим елементом є оцінка конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Незважаючи на безліч досліджень, в літературі до цього часу не сформовано єдиної думки щодо визначення конкурентоспроможності. Проаналізуємо підходи до трактування категорії «конкурентоспроможність» різних авторів та узагальнимо в табл. В.1 (додаток В)

Погоджуємося з думкою Бидик А. Г. [8] та вважаємо, що конкурентоспроможність характеризується сукупністю показників функціонування галузей і діяльності виробничих структур, що визначають їх стабільний розвиток і успіх у конкурентній боротьбі на внутрішньому та зовнішньому ринках. Вона акумулює сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників (рис. 1.2), які відображають відповідність підприємства вимогам конкурентного середовища та його потенційні можливості при зміні ринкової кон'юнктури.

Рис. 1.2 – Чинники, що впливають на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств

Джерело: складено за даними [20]

Дослідження наукової літератури дало підстави нам визначити, що при оцінці конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств використовуються такі основні методи, як: метод, заснований на аналізі порівняльних переваг; метод, заснований на теорії якості; матричний; інтегральний метод; метод, заснований на положеннях теорії мультиплікаторів; комплексний метод, бенчмаркінг та ін. (табл. В.2 додаток В).

Наразі кожен з розглянутих методів має свої переваги та недоліки, тому не може надати достовірну та повну оцінку конкурентоспроможності, що зумовлює необхідність у комплексному застосуванні описаних методів та внесенні додаткових критеріїв з огляду на особливості галузі та підприємств. Тому запропоновано здійснювати оцінку конкурентоспроможності за рахунок формування системи оціночних показників. В нашому дослідженні скористаємося методикою, яка дозволить нам за наявності доступної інформаційної бази зробити оцінку показників конкурентоспроможності. На нашу думку, найбільш прийнятним є підхід, за яким конкурентоспроможність, що формується в результаті впливу бюджетно-податкової політики, визначається за допомогою наступних груп показників:

1) економічні показники діяльності (частка сільського господарства у ВВП країни, експорт сільськогосподарської продукції, додана вартість);

2) показники, що характеризують виробничий потенціал (чисельність підприємств, обсяги виробництва, структура виробництва, обсяги реалізації, урожайність, витрати і т.д.);

3) показники фінансової конкурентоспроможності (фінансовий результат, чистий прибуток, рентабельність, обсяг фінансових ресурсів, власний капітал, обсяг капітальних інвестицій, амортизація, обсяг іноземних інвестицій та ін.);

4) показники соціального стану (продуктивність праці, середньо-місячна заробітна плата, чисельність працівників тощо).

Таким чином, конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств у нашому дослідженні розраховується саме по цих показниках.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ І ОЦІНКА ВПЛИВУ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УКРАЇНІ

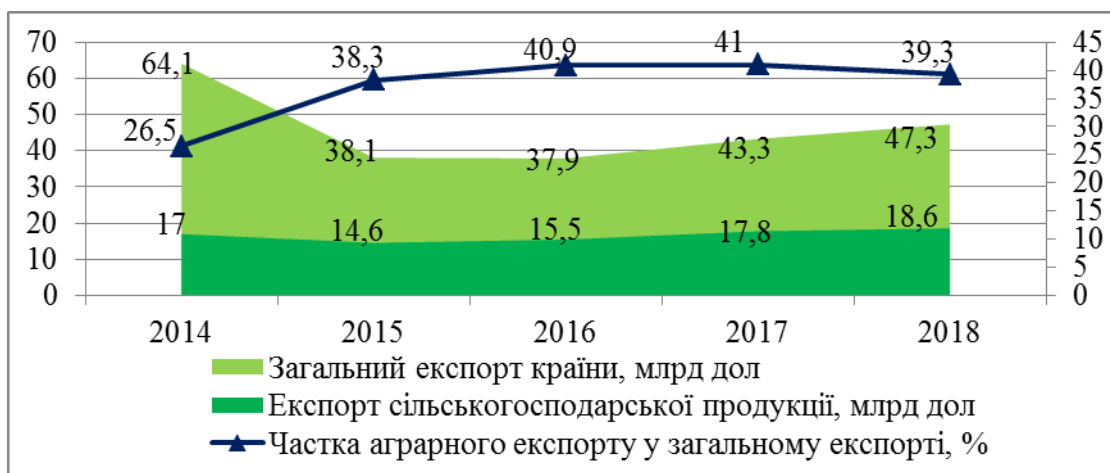
2.1 Аналіз і комплексна оцінка показників конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств України

Оцінка конкурентоспроможності є важливою та невід'ємною складовою діяльності сільськогосподарського підприємства. Взагалі, будь-яке підприємство має знати, в якій мірі воно є конкурентоспроможним відносно інших суб'єктів господарювання, тому що високий ступінь конкурентоспроможності підприємства є гарантом отримання високих економічних показників, а також забезпечує йому виживання в умовах конкурентної боротьби. Тобто оцінка конкурентоспроможності є важливою та невід'ємною складовою діяльності будь-якого суб'єкта господарювання.

Таким чином, аграрний сектор нині є локомотивом розвитку національної економіки, який приносить прибуток і забезпечує приплив іноземної валюти (понад 40 % валютних надходжень) [15]. Насамперед, проаналізуємо економічні показники конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору, а саме частку сільського господарства у створенні ВВП країни (табл. Г.1, додаток Г).

Як видно з табл. Г.1, в Україні за рахунок сільського господарства забезпечується 12 % ВВП, що є найвищим показником на 2018 рік серед багатьох найбільш розвинених країн Європи в галузі сільського господарства (Білорусь, Румунія та Молдова) та серед розвинених країн світу (США, Аргентина та ОАЕ). У табл. Г.2 (додаток Г) представлена динаміка доданої вартості у сільському господарстві. Аграрний сектор перетворився на найпотужнішу складову української економіки і його частка динамічно зростає.

Протягом досліджуваного періоду сільське господарство демонструвало успішну динаміку зростання доданої вартості (табл. 2.2). Експорт продукції є головним економічним показником розвитку аграрної галузі (рис. 2.1).

Рис. 2.1 – Динаміка загального експорту та експорту сільськогосподарської продукції України протягом 2014-2018 рр.

Джерело: складено за табл. Г.3 (додаток Г)

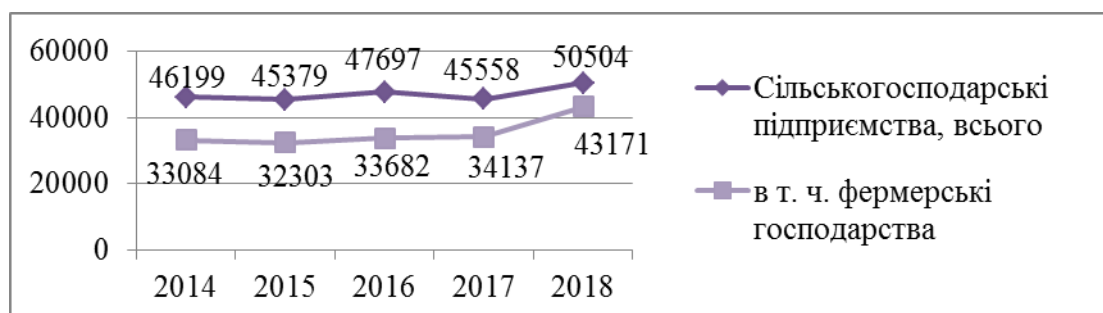
Український експорт аграрної продукції протягом 2014-2018 років збільшився на 1,6 млрд дол, або на 9,4 %, в той час як загальний експорт зменшився на 16,8 млрд дол, тобто на 26,2 %. Відтак частка аграрного експорту в загальному експорті на 2018 р. складає 39,3 %, що більше, ніж у 2014 р. на 12,8 %.

Проте варто зазначити, що основу аграрного експорту все ще становить експорт сировини (табл. Г.4, додаток Г), а саме продукція рослинного походження – пшениця, кукурудза, ячмінь, соєві боби та ін. Частка цієї продукції в структурі становить більше 50%.

Все більше культур експортується, а не переробляється в Україні. Ми нарощуємо експорт не продуктів харчування чи інгредієнтів, а сировини для їх виробництва. Країни-імпортери її переробляють та експортують продукти переробки. Експортуючи сировину, ми втрачаємо додану вартість. Таким чином, як видно з табл. Г.4, в українському експорті аграрної продукції протягом 2014-2018 років суттєвою складовою є частка первинної сільськогосподарської продукції, що свідчить про посилення спеціалізації України як постачальника сировини, а не продуктів харчування.

Розглянемо групу показників конкурентоспроможності, що характеризують виробничий потенціал. Динаміка чисельності

сільськогосподарських підприємств – основних суб’єктів господарювання у сільському господарстві – представлена у табл. Г.5 (додаток Г) та на рис. 2.2.

Рис. 2.2 – Динаміка чисельності сільськогосподарських підприємств

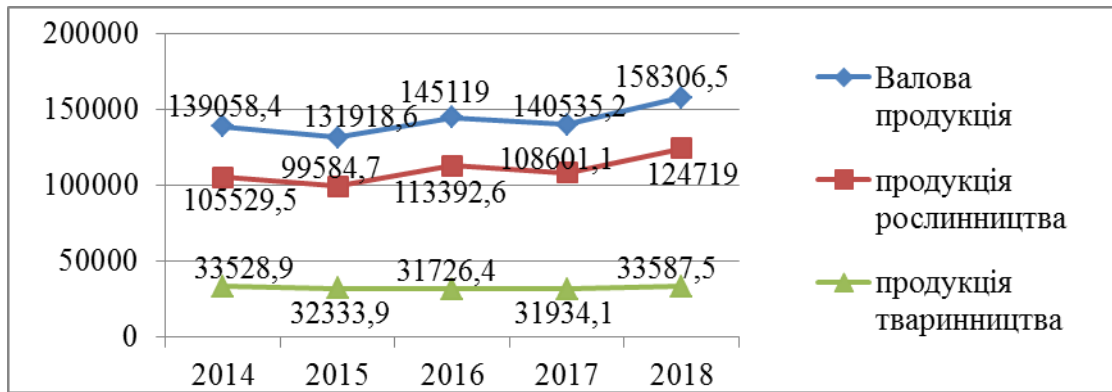
Джерело: складено за даними табл. Г.5 (додаток Г)

Аналіз засвідчив збільшення всіх сільськогосподарських підприємств на 4304 од. впродовж 2014 – 2018 рр., при чому фермерські господарства збільшилися на 10087 од. (1,3 %). Найвагоміша частка у загальній кількості сільськогосподарських підприємств припадає саме на фермерські господарства та в 2018 р. становить 85 %.

Формування та підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств має певну специфіку та ряд особливостей. Розглянемо детальніше кількість сільськогосподарських підприємств, що мають сільськогосподарські угіддя на 2018 рік (табл. Г.6, додаток Г).

В останні роки спостерігається укрупнення сільськогосподарських підприємств. Так, аграрні підприємства, що мали площу менше 1,0 тис. га та спеціалізувалися на виробництві зернових, продукції тваринництва були збитковими, тому найбільш конкурентоспроможними є великі сільськогосподарські підприємства. Як свідчать дані табл. Г.6, займаючи 9,8 % загальної кількості, підприємства розміром понад 1000,1 тис. га (4792 од.) зосереджують 76,7 % (15361,3 тис. га) сільськогосподарських угідь та відповідні обсяги виробництва.

У табл. Г.7 (додаток Г) та на рис. 2.3 представлена динаміка обсягів виробництва валової продукції сільськогосподарськими підприємствами України.

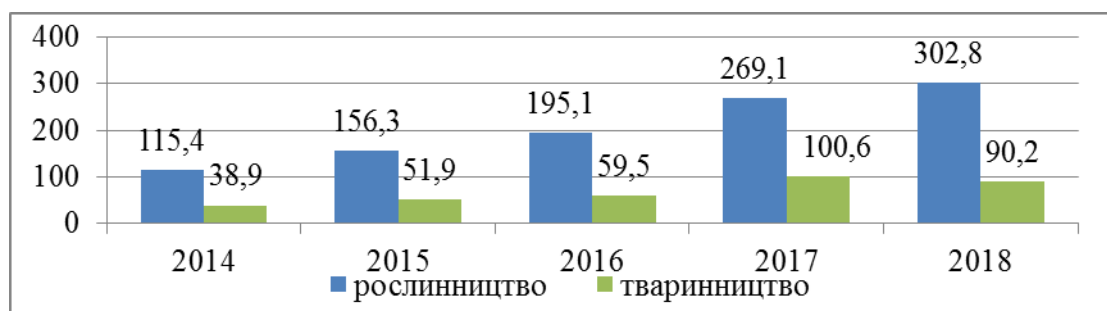
Рис. 2.3 – Динаміка виробництва валової продукції сільськогосподарськими підприємствами протягом 2014-2018 років, млн грн

Джерело: складено за даними табл. Г.7 (додаток Г)

Згідно даних, представлених у табл. Г.7, темп росту продукції рослинництва випереджає темп росту тваринництва як в цілому (118,2), так і по фермерських господарствах (132,3). Не зважаючи на значну кількість фермерських господарств, кількість виготовленої ними валової продукції сільськогосподарського підприємства доволі низька і у 2018 році склала 25118,9 млн. грн. Значною мірою це пояснюється відносно невеликою площею сільськогосподарських угідь, що є у їх розпорядженні.

Розглянемо детальніше виробництво продукції рослинництва в розрізі сільськогосподарських культур за категоріями господарств (табл. Г.9, дод. Г). Як бачимо з табл. Г.9, протягом 2014-2018 років в Україні відбувалося найбільше зростання виробництва соняшнику (в 1,5 разу) та культур зернових і зернобобових. Вирощування іншої рослинницької продукції, в тому числі овочевої та плодово-ягідної, зросло менш суттєво, а обсяги виробництва картоплі та буряку взагалі мають тенденцію до спаду. Це свідчить про посилення спеціалізації вітчизняного агросектору на вирощуванні зерна та насіння олійних. Однією з головних причин є укрупнення сільськогосподарських виробників. Агрохолдинги зацікавлені у виробництві значних обсягів олійних культур та товарного зерна, на які є постійний попит на світових ринках. Вирощування цих культур порівняно з овочівництвом, садівництвом і тваринництвом забезпечує швидший оборот капіталу, а також вимагає менше інвестицій і робочих рук.

Проаналізуємо також структуру виробництва тваринництва за категоріями господарств (табл. Г.8, додаток Г). Протягом останніх років виробництво яєць, вовни та меду мало тенденцію до скорочення (табл. Г.8). Якщо аналізувати виробництво м'яса, то бачимо, що воно збільшилось лише на 82 тис. т (1,06 %), а виробництво молока – на 110 тис. т (1,04 %). В цілому, за останні роки у розвитку галузі тваринництва сільськогосподарських підприємств відбуваються досить складні процеси, які, з одного боку, пов'язані зі зростанням концентрації поголів'я худоби і птиці у великих господарствах та скороченням її у малих та середніх підприємствах. Ця тенденція призвела до підвищення цін на продукти харчування тваринного походження, що знизило рівень їх доступності для населення, а, як наслідок, – і споживання. Такі зміни відбувалися через підвищення витрат на виробництво сільськогосподарської продукції: майже у 3 рази у рослинництві та у 2,3 рази - у тваринництві за період 2014-2018 рр., що представлено на рис. 2.4.

Рис. 2.4 – Динаміка витрат на виробництво сільськогосподарської продукції підприємствами України, 2014-2018 рр., млрд грн

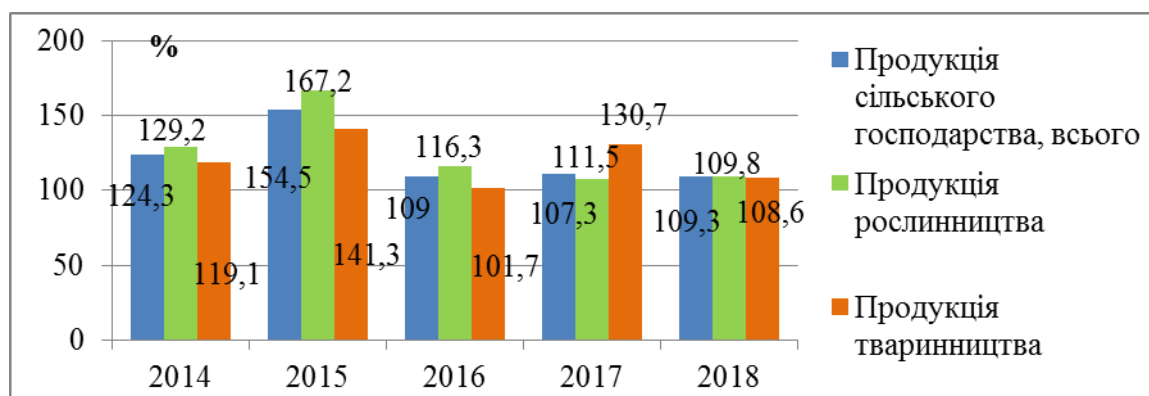
Джерело: складено за даними [10]

Значне зростання витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, відображене на рис. 2.4, пояснюється: дорожчанням матеріально-технічних ресурсів, найчастіше імпортних (паливно-мастильних матеріалів, засобів живлення та захисту рослин), ціна яких напряму залежить від курсу національної валюти; зменшенням обсягів державного фінансування; підвищенням податкового навантаження; трансакційними витратами; зростанням орендної плати за оренду земельних ділянок (паїв) під впливом високої конкуренції та ін.

Визначальним показником конкурентоспроможності, що теж характеризує виробничий потенціал, виступає врожайність сільськогосподарських культур (табл. Г.10).

З даних табл. Г.10 видно, що найстрімкіше збільшується рівень урожайності соняшнику, зернових та зернобобових культур, буряку, плодових та ягідних культур. Водночас, динаміка врожайності картоплі взагалі має негативну тенденцію: з 176 ц з 1 га у 2014 році вона зменшилася на 5,5 ц з 1 га. Також проаналізуємо конкурентоспроможність по деяких виробничих показниках у світовому масштабі (табл. Г.11, додаток Г). Як свідчить аналіз, незважаючи на певне зниження темпів упродовж останніх п'яти років, Україна за обсягами виробництва зернових займає 9 місце на міжнародному аграрному ринку, за їх урожайністю - 51 місце.

Розглянемо індекси цін продукції, реалізованої сільськогосподарськими підприємствами, в динаміці (рис. 2.5).

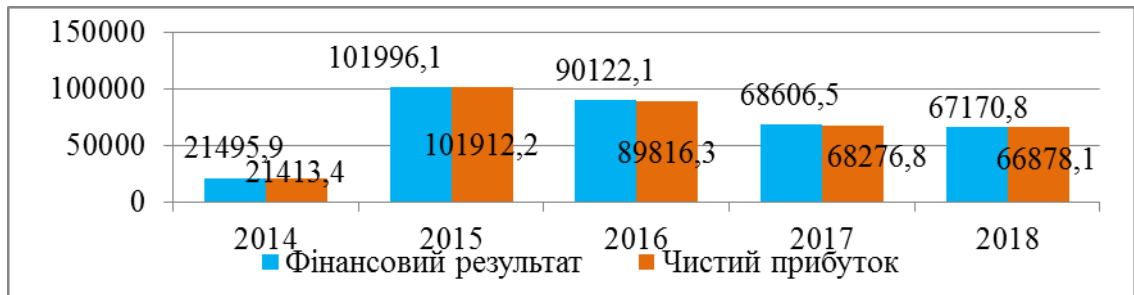

Рис. 2.5 – Індекси цін реалізованої продукції сільського господарства

Джерело: побудовано за даними табл. Г.12 (додаток Г)

Як бачимо з рис. 2.5, індекс цін реалізації продукції рослинництва майже протягом всього досліджуваного періоду випереджає індекс цін реалізації продукції тваринництва.

До ключових показників, що характеризують фінансову конкурентоспроможність, належить показники загального фінансового результату (прибутку) і чистого прибутку всіх сільськогосподарських підприємств (табл. Г.13, додаток Г, рис. 2.6) та у розрізі їх видів (рис.2.7).

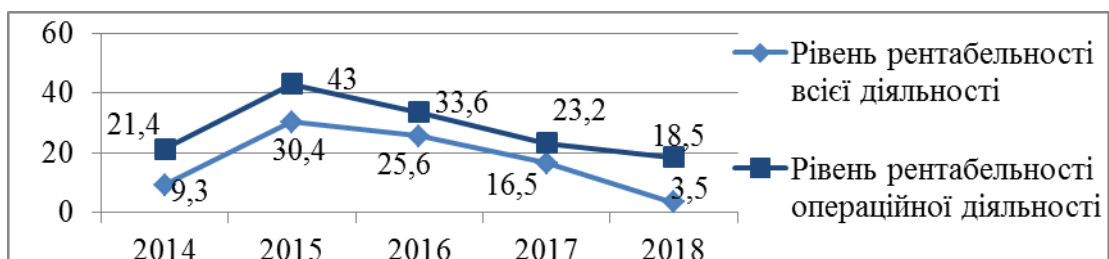
Рис. 2.6 – Прибуток до оподаткування та чистий прибуток сільськогосподарських підприємств, млн грн

Джерело: побудовано за даними [45]

Аналіз (рис. 2.6) засвідчив зменшення чистого прибутку з 2015 року по 2018 рік в результаті девальвації національної валюти в 2014 році та різкого здороження імпортно-залежних виробничих запасів.

З огляду на дані табл. Г.13 та рис. Г.1 (додаток Г) можна констатувати факт, що незважаючи на зменшення суми фінансового результату, починаючи з 2015 р. загальна кількість підприємств, що отримали прибуток збільшилася з 84,2 % у 2014 р., до 89,0 % у 2018 р. Позитивним моментом є збільшення частки прибуткових підприємств. Як видно з табл. Г.13, у 2017 р. найбільш прибутковими виявилися великі підприємства – сума фінансового результату 8062,8 млн. грн., що складає 88,9 % від загальної кількості великих підприємств, найбільш збитковими – малі сільськогосподарські підприємства, серед їх загальної кількості 13,9 % отримали збитки.

Одним із найвагоміших фінансових показників конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств також є рентабельність їх продукції, яка представлена в табл. Г.14 (додаток Г) та на рис. 2.7.

Рис. 2.7 – Динаміка рівня рентабельності сільськогосподарських підприємств протягом 2014-2018 років, %

Джерело: побудовано за даними табл. Г.14 (додаток Г)

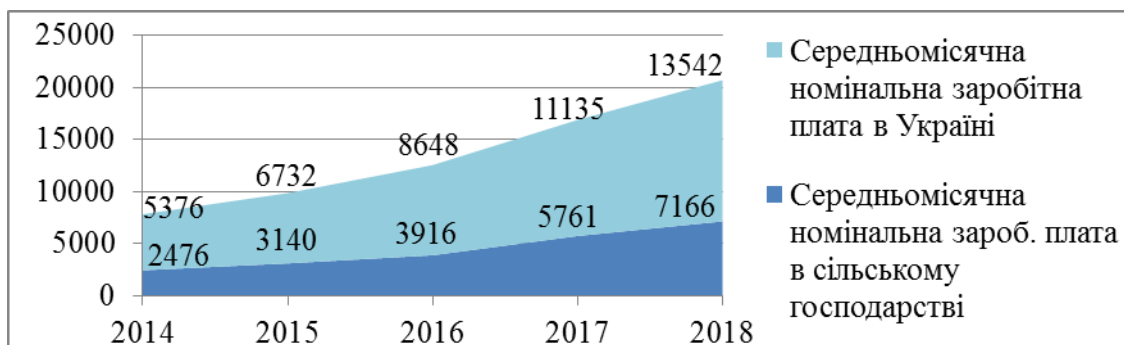
Рівень рентабельності за досліджуваний період знизився фактично в 3 рази. Щодо рівня рентабельності операційної діяльності, то він у 2018 р. знизився до 18,5 % проти 43 % у 2015 р. Основною причиною зниження рентабельності є висока вартість фінансових ресурсів, залучених виробниками у господарську діяльність, а також низький рівень їх інвестиційної активності на фінансовому ринку. Також деструктивним фактором, що вплинув на такі результати були суттєві інфляційно-девальваційні процеси в Україні.

З даних табл. Г.14 (додаток Г) видно, що у 2014–2018 рр. зміни рівня рентабельності виробництва насіння соняшнику, овочів, картоплі та м'яса ВРХ сільськогосподарськими підприємствами не мають стійких тенденцій. Незважаючи на позитивні зрушення, рівні рентабельності виробництва молока, м'яса свиней та птиці є невисокими. Натомість зростає рентабельність виробництва молока.

Розглянемо такі важливі показники фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, як капітальні інвестиції, власний капітал та ін. (табл. Г.15, додаток Г). Як видно з даних табл. Г.15, обсяг іноземних інвестицій має тенденцію до зростання, але досить повільну. Водночас стрімко збільшується розмір орендної плати за земельні ділянки (майже у 3,5 разів).

Проаналізуємо останню запропоновану групу показників конкурентоспроможності – це показники соціального стану сільськогосподарських підприємств (табл. Г.16). Як бачимо з даних табл. Г.16, з 2014 по 2018 роки рівень продуктивності праці у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах збільшився на 85,8 тис. грн, або на 1,38 %. Щодо кількості найманих працівників в сільськогосподарських підприємствах, то вона мала досить негативну тенденцію. Середньомісячна заробітна плата в аграрному секторі економіки України залишається низькою, особливо порівняно з іншими галузями економіки (рис. 2.8). Заробітна плата не виконує відтворювальної та стимулюючої функцій, що стає причиною міграції сільського населення, особливо молоді, а це зумовлює зниження рівня народжуваності в сільській місцевості, збільшення частки населення пенсійного

віку, скорочення чисельності працюючих та погіршення якості трудового потенціалу цих територій.

Рис. 2.8 – Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати, грн

Джерело: складено за даними [28]

Отже, аналізуючи стан сільськогосподарських підприємств можна зробити висновок про те, що на сьогодні це одна з основних і провідних форм господарювання на аграрному ринку.

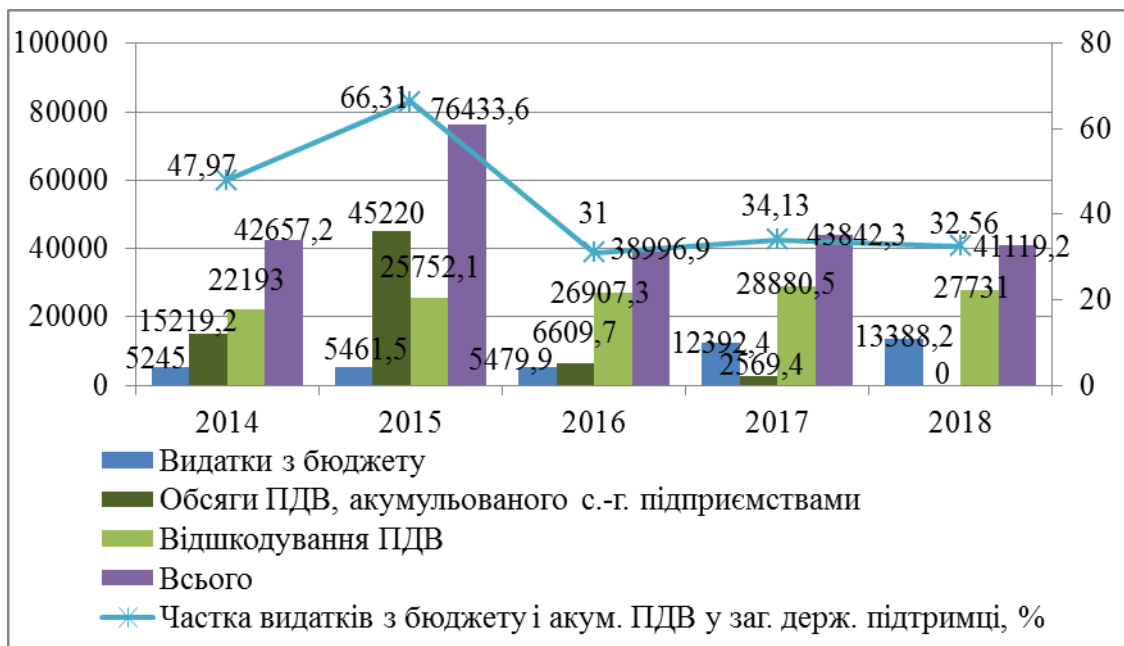
Таким чином, аналіз і оцінка показників конкурентоспроможності засвідчує як позитивні, так і негативні тенденції розвитку сільськогосподарських товаровиробників, які повинні бути враховані в подальшому при розробці і впровадженні дієвого фінансового механізму у цій сфері.

2.2 Аналіз впливу державної підтримки на конкурентоспроможність аграрного сектору економіки країни

Вирішальне значення для регулювання розвитку аграрного сектору України, конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників має державна фінансова підтримка, її масштаби і ефективність. Державна фінансова підтримка прямо впливає на рівень ефективності виробництва продукції та використання наявних фінансових ресурсів. Значимість її зростає, зважаючи на те, що власних фінансових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах недостатньо для масштабного оновлення, модернізації основних засобів, а потреби в цьому дуже нагальні, оскільки за оцінками експертів [22],

середньогалузевий рівень фондооснащеності 1 га сільгоспугідь в Україні останніми роками став у 3-7 разів нижчим порівняно з розвинутими країнами світу. Позикові фінансові ресурси дорогі, особливо недоступні фермерським господарствам.

Проаналізуємо динаміку всієї прямої та опосередкованої державної фінансової підтримки сільського господарства, яка представлена у табл. Д.1, на рис. Д.1 (додаток Д), рис. 2.10. Інформація, представлена у табл. Д.1, свідчить, що в останні роки в Україні дуже скорочується бюджетна підтримка аграрної галузі. З початком 2017 р. держава суттєво зменшила обсяги прямого фінансування підтримки сільськогосподарських підприємств, а спеціальний рахунок з акумулятивного ПДВ взагалі було відмінено. Розглянемо обсяги державної фінансової підтримки аграрної галузі в динаміці (рис. 2.10).

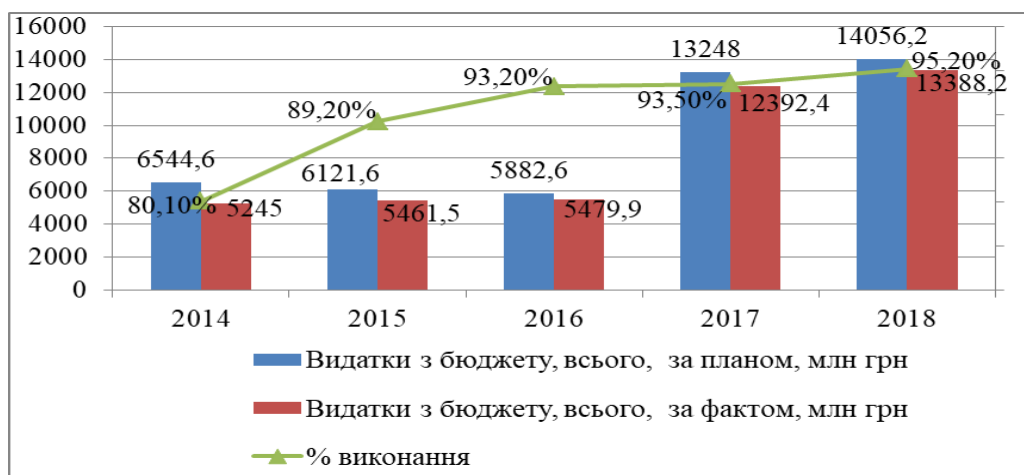
Рис. 2.10 – Динаміка обсягів державної фінансової підтримки сільського господарства протягом 2014-2018 років, млн грн

Джерело: складено за даними табл. Д.1 (додаток Д)

Як свідчить аналіз, протягом останніх років державна підтримка аграрної галузі зазнала значних змін. Раніше це були невеликі обсяги прямої державної підтримки та спеціальний режим оподаткування ПДВ. Так, протягом 2015–2016 років майже 14 тис. суб'єктів господарювання в сільському господарстві скористалися правом та отримали пільгу з ПДВ [18]. В цілому, обсяги

державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки України мають тенденцію до скорочення (рис.2.10). У 2016 році порівняно з 2015 роком фінансування сільського господарства зменшилось більше, ніж наполовину, що відбулося через скасування спецрежиму ПДВ.

Більш детальніше аналіз фінансування з бюджету проведено окремо в розрізі державного, місцевого бюджетів та по видатках загального фонду бюджету. Рівень підтримки аграрної галузі, перш за все, характеризує пряме бюджетне фінансування сільського господарства в Україні. На рис. 2.11 наведено динаміку сум видатків з бюджету, спрямованих на підтримку сільського господарства протягом 2014-2018 років.

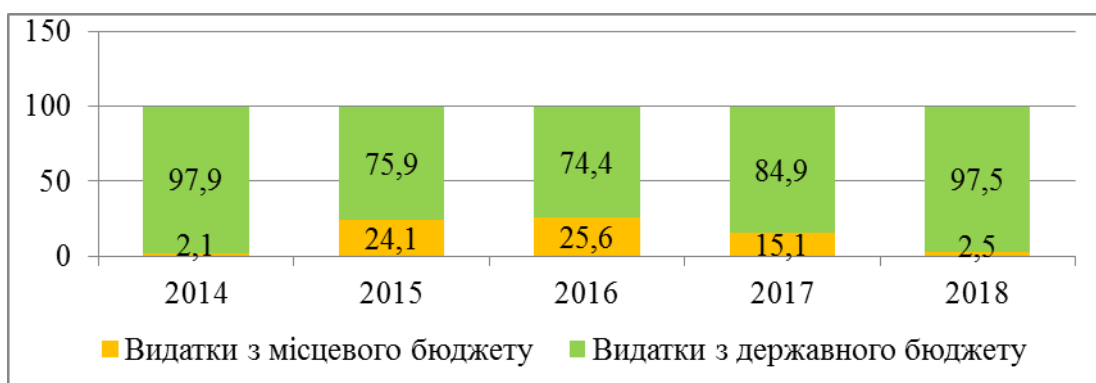

Рис. 2.11 – Обсяги виконання плану державної підтримки сільського господарства

Джерело: складено за даними табл. Д.2 (додаток Д)

Згідно рис. 2.11 видно, що впродовж останніх п'яти років державна підтримка сільського господарства в Україні характеризується недофінансуванням. Адже фактичні видатки з підтримки аграрного сектору кожного року відстають від запланованих. Тобто динаміка рівня фінансування державних програм свідчить, що державні цільові програми в Україні в аналізованій період переважно не реалізовані в повному обсязі.

Розглянемо на рис. 2.12 динаміку структури всіх фактичних видатків на сільське господарство протягом 2014-2018 рр.

Рис. 2.12 – Структура всіх видатків з бюджету на сільське господарство по факту, %

Джерело: складено за даними табл. Д.2 (додаток Д)

Як бачимо з рис. 2.12 видатки місцевих бюджетів на сільське господарство, починаючи з 2016 року, як по абсолютній величині, так і по відносній, значно зменшилися, що є відголоском реформи бюджетної децентралізації. Це також є проблемою, тому що без видатків на місцеві бюджети неможливо підтримувати та розвивати сільськогосподарські підприємства. У табл. 2.1 представлено динаміку обсягів підтримки сільського господарства за рахунок коштів Державного бюджету України протягом 2014-2018 років.

Таблиця 2.1

Динаміка обсягів державної підтримки СГП України за 2014-2018 рр.

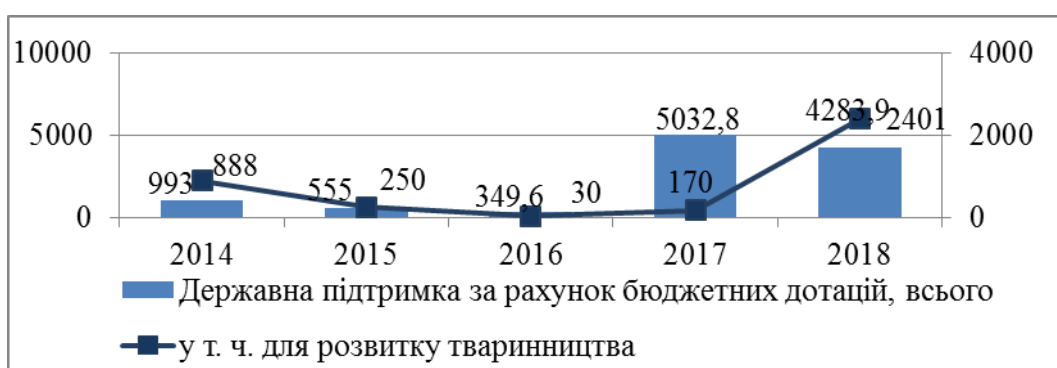
Рік	Валова продукція (ВП) у постійних цінах, млрд грн	Заплановані видатки загального фонду Державного бюджету		Фактичні касові видатки Державного бюджету	
		усього, млрд грн	у % до ВП	усього, млрд грн	у % до ВП
2014	251,4	0,99	0,39	0,42	0,16
2015	239,5	0,56	0,23	0,33	0,14
2016	254,6	0,35	0,14	0,13	0,05
2017	244,1	5,03	2,06	4,9	2,01
2018	261,8	4,28	1,63	3,51	1,34
Темп росту (2018 до 2014)	1,04	4,34	4,18	8,36	8,38

Джерело: складено на основі [40]

Як бачимо з табл. 2.1, обсяг фактичних видатків протягом 2014-2018 рр. жодного разу не виконано згідно з планом, причому на фактичні видатки

припадає протягом 2014-2016 рр. менше 1 % від валової продукції сільського господарства. Дані аналізу також показують, що у 2017 і 2018 роках обсяги видатків загального фонду Державного бюджету, як по плану, так і фактично, в нормативно встановлених межах, однак фінансування по факту менше запланованих бюджетних призначень. Про недостатній вплив централізованих бюджетних асигнувань на розвиток сільського господарства свідчить і те, що за 2014-2018 рр. темп росту відповідних видатків Держбюджету склав 8,36, в той час, як валовий обсяг продукції сільського господарства у постійних цінах збільшився лише в 1,04 рази.

Варто зазначити, що всі видатки бюджету виділялися у вигляді дотацій і в цілому на підтримку АПК. У табл. Д.3 (додаток Д) та на рис. 2.13 представлена динаміка державної підтримки сільськогосподарських підприємств за рахунок бюджетних дотацій протягом 2014-2018 років.

Рис. 2.13 – Динаміка державної фінансової підтримки за рахунок дотацій

Джерело: складено за даними табл. Д.3 (додаток Д)

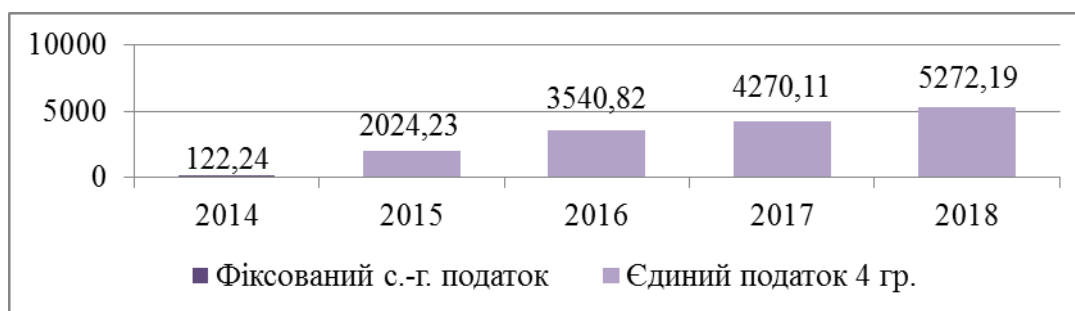
Результати даних табл. Д.3 свідчать, що в останні роки в Україні бюджетна підтримка аграрної галузі має тенденцію до зменшення. На підтримку тваринництва у 2018 році виділено найбільшу суму з усіх програм. Як бачимо, основні програми державної підтримки останнім часом здебільшого спрямовані на розвиток тваринництва.

Отже, пряме бюджетне фінансування сільського господарства в Україні здійснюється не лише через бюджетні дотації, інше субсидування, а й шляхом фінансування бюджетних програм на розвиток аграрно-промислового

комплексу (АПК). В табл. Д.4 (додаток Д) наведено динаміку сум витрат на державні програми підтримки АПК протягом 2015-2018 років.

Згідно табл. Д.4 видно, впродовж останніх чотирьох років система підтримки аграріїв в Україні перебувала в процесі постійних змін. В 2018 р. суттєво збільшилося фінансування державних програм з підтримки тваринницької галузі. Таким чином, Україна витрачає біля 5 млрд грн коштів платників податків на підтримку сільгоспвиробників через програми, які загалом спрямовані на підвищення рівня доданої вартості у секторі. Хоча мета диверсифікації сектору до більшої доданої вартості є доцільною, однак інструменти, які використовуються задля цього страждають від серйозних недоліків: вони збільшують відповідні трансакційні витрати; не дають доступу малим сільгоспвиробникам до підтримки, які найбільше потребують цих програм; субсидують інвестиції та закупівлі, які були б зроблені у будь-якому випадку і без підтримки.

Державна фінансова підтримка сільгоспвиробників відбувається не належним чином. Ціль програм державної підтримки повинна полягати в отриманні більш високих доходів сільгоспвиробниками, що дозволить принаймні деякий обсяг ресурсів повернути через вищі податкові надходження. Розглянемо лише деякі платежі, тому що, по-перше, вони є предметом дослідження, а по-друге, відсутня інформація по всіх платежах даної галузі. Отже, проаналізуємо динаміку обсягів деяких податків, сплачених сільгоспвиробниками до бюджету.

Рис. 2.14 – Динаміка зміни фіксованого сільськогосподарського податку та єдиного податку 4 гр., млн грн

Джерело: складено за даними табл. Д.5 (додаток Д)

Як бачимо з табл. Д.5, податкова політика в останні роки характеризується нестабільністю й суттєвим збільшенням податкового навантаження на виробників сільськогосподарської продукції. У 2017 р. агросектор сплатив майже в 1,5 рази більше, ніж у 2016 р. Одним із факторів такого зростання стало розширення бази оподаткування з 2017 р. шляхом зміни режиму оподаткування ПДВ для агровиробників.

Науковці М. Дем'яненко, Ю. Лупенко, П. Саблук, О. Тулай, В. Жук неодноразово наголошували, що оподаткування сільськогосподарських підприємств має бути диференційованим для різних категорій сільськогосподарських суб'єктів господарювання, а «система оподаткування сільськогосподарських підприємств у першу чергу має виконувати функції стимулювання та регулювання розвитку аграрного сектору економіки країни, і лише в останню чергу – фіскальну» [12]. Проте в сучасній практиці система оподаткування має розбалансований характер.

Таким чином, на розвиток і функціонування сільськогосподарських виробників негативно впливає нестабільність податкової політики та посилення в останні роки податкового навантаження, свідченням якого є дані табл. Д.6 (додаток Д). Аналізуючи дані табл. Д.6, видно, що скасування спеціальних режимів оподаткування призвело до збільшення податкового навантаження на виробників сільськогосподарської продукції. Податкове навантаження на сільськогосподарські підприємства за 2014-2018 рр. збільшилося у 22 рази, в той час як податкове навантаження в цілому за цей період збільшилось лише в 1,18 разів.

Отже, неодмінною умовою сталого розвитку аграрного сектору економіки та забезпечення продовольчої безпеки держави є державна підтримка сільськогосподарських підприємств. Тому найважливішою умовою подальшого розвитку аграрної галузі є забезпечення підвищення її конкурентоспроможності шляхом якісного та ефективного фінансового забезпечення.

РОЗДІЛ 3 ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Аграрний сектор економіки України активно розвивається та має значний потенціал подальшого розвитку. В сьогоденних умовах необхідність державного регулювання сільського господарства є незаперечним фактом. В Україні проблема ефективного розвитку аграрної економіки і підвищення конкурентоспроможності підприємств полягає в тому, щоб розробити такі заходи державного регулювання, які дали б змогу звести до мінімуму недоліки, властиві державній фінансовій політиці, і зокрема, бюджетно-податковій.

Основне завдання бюджетно-податкових регуляторів системи державної підтримки розвитку аграрного сектору – стимулювати ефективність сільськогосподарського виробництва, підвищувати конкурентоспроможність аграрної галузі та соціальну сферу села. Держава повинна надавати фінансову підтримку на здійснення таких заходів, що мають надзвичайно важливе значення для розвитку сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Одна з найбільших проблем поточної фінансової політики полягає в непропорційному розподілі державної фінансової підтримки. Проаналізуємо обсяги видатків між різними галузями, на які розподіляються загальні кошти бюджету, і в т. ч. на сільське господарство (табл. Е.1, додаток Е). Як бачимо з табл. Е.1, розподіл видатків упродовж досліджуваного періоду відбувався непропорційно. Розподіл обсягів видатків повинен забезпечувати потреби стабільного функціонування, стійкого економічного зростання та розвитку кожної галузі в довгостроковій перспективі. Темп росту видатків на управління складає 3,64 %, в той час як темп росту видатків на сільське господарство – 2,55 % і майже дорівнює темпу росту всіх видатків. Тому за доцільне вважаємо здійснити перерозподіл всіх видатків на користь сільського господарства.

Наприклад, пропонуємо 1 % загального обсягу видатків (12501,9 млн грн), який виділено на управління, перерозподілити на галузь сільського господарства. Результати перерозподілу представлено в табл. Е.2 (додаток Е).

За рахунок перерозподілу сільське господарство отримає додатковий ресурс. У майбутньому пропонуємо при плануванні бюджету не допускати випереджаючого темпу роста видатків на управління над видатками в цілому, та спрямовувати більше коштів на сільське господарство.

Про обмежений обсяг фінансування видатків на сільське господарство свідчить аналіз, результати якого унаочнено на рис. Е.1. Як видно з рис Е.1, темп зростання видатків на економічну діяльність (3,23%) суттєво випереджає темп зростання видатків на сільське господарство (2,55%). Питома вага видатків на сільське господарство у всіх видатках на економічну діяльність зменшилася з 12% (2014р.) до 9,5% (2018р.).

Протягом багатьох років фінансування вітчизняного сільського господарства з коштів державного бюджету характеризується неефективністю й недосконалістю. Динаміка обсягів виконання плану державної підтримки сільського господарства (табл. Д.2, додаток Д) свідчить, що в Україні в аналізований період жодного року план фінансування не виконано. За 2014-2018 роки обсяг недофінансованих коштів сільському господарству складає 3886 млн грн.

Сільське господарство є провідною галуззю економіки України і для свого ефективного функціонування потребує відповідного фінансування. Для цього доцільно було б провести ретельний перегляд розподілу бюджетного фінансування і покращити бюджетний менеджмент у цій сфері.

Іншою проблемою є недостатня дієвість законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють питання надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам. Недосконалість нормативно-правової бази щодо регулювання діяльності сільгоспідприємств полягає, в першу чергу, у відсутності комплексної державної стратегії розвитку сільського

господарства на перспективу. Діючі нормативні акти часто мають неузгодженості, не відображають специфіку роботи галузі.

Не дає змоги якісно аналізувати тенденції змін під впливом державного фінансування наявна бюджетна класифікація, яка охоплює, крім безпосередньо сільського господарства, мисливство, рибальство. Тому доцільним є більш детальна класифікація статистичних і бюджетних показників для аналізу і прийняття ефективних управлінських рішень.

Крім того, виходячи із стратегії розвитку сільського господарства в Україні, яка полягає у збалансованому розвитку аграрного сектору економіки, особливої ваги набуває підтримка фермерських господарств. При цьому мають важливе значення обсяги їхньої державної підтримки. Аналізуючи дані табл. Д.3 (додаток Д) слід зазначити, що впродовж 2014–2018 рр. на підтримку розвитку фермерських господарств державою було виділено найменші обсяги коштів. Зважаючи на необхідність сприяння розвитку вітчизняних аграрних підприємств і збільшення доданої вартості у виробленій аграрній продукції, доцільно було б збалансувати отримання коштів державної підтримки в бік фермерських господарств, які є найвагомішою складовою (85%) всіх сільськогосподарських товаровиробників.

Суттєвою проблемою є відсутність цілісної послідовної державної політики, спрямованої на підтримку фермерських господарств. Останнього часу рівень технічної ефективності виробництва, зокрема урожайності, фермерських господарств в переважній більшості залишався значно нижчим, порівняно із середніми та великими підприємствами. Основна причина такого стану речей – якісно гірший стан власної матеріально-технічної бази, складність доступу до передових технологій та інші причини, пов'язані насамперед з постійним браком власних обігових коштів. Держава приділяє увагу даній проблемі: у 2017 р. прийнята Концепція [4], за якою пропонується ряд заходів щодо створення передумов для покращення розвитку фермерських господарств. Згідно цієї Концепції, планувалося збільшення частки фермерських господарств у виробництві валової продукції сільського господарства до 12 відсотків, а воно

збільшилося до 15 % у 2018р. , що є позитивною тенденцією. Однак також передбачалося зупинення скорочення у фермерських господарствах поголів'я великої рогатої худоби та його збільшення на 2,5 відсотка. Проте у 2018 р. його кількість у фермерських господарствах скоротилася з 106,5 до 106,3 тис. голів (на 0,9 %) [36], тобто бачимо недосягнення очікуваних результатів.

На основі дослідження праці науковців Карпишина Ю. В. та Суса Л. В. [19], слід зазначити, що особливості діяльності агрохолдингів довели необхідність докорінного реформування системи пільгового оподаткування та державної підтримки аграрного підприємництва в Україні. Вони зауважують, що більшу вигоду від всіх пільг агросектору отримують саме агрохолдинги, оскільки офіційно близько 3% підприємств обробляє майже половину сільгоспугідь у країні.

За даними звіту Рахункової палати [18], суми бюджетної дотації визначалися ДФС для кожного сільськогосподарського товаровиробника з урахуванням вартості реалізованої продукції та пропорційно сплаченої суми ПДВ. Як наслідок, бюджетну дотацію отримували переважно великі платники податків. Основними ж отримувачами були саме агрохолдинги. Отже, впродовж останніх років підтримка аграріїв у формі значних податкових пільг і прямих бюджетних витрат завжди сприяла великим виробникам, створюючи нерівні умови для розвитку малих. Це частково спотворило структуру аграрного сектору в бік великих сільгоспідприємств та агрохолдингів в Україні, залишивши мало простору для розвитку, підвищення продуктивності та конкурентоспроможності малих сільгоспвиробників.

Одна з інших проблем, яка пов'язана з оподаткуванням агрохолдингів, полягає в тому, що місцеві бюджети не отримують податків від їх діяльності, бо, здебільшого, вони сплачуються за місцем перебування їх центральних офісів, тобто у великих містах, що досить негативно впливає на соціальний розвиток сільських територій. Тобто політика підтримки сільського господарства в Україні у формі значних податкових пільг завжди була на користь великих підприємств, що ставило малих виробників у не вигідне

становище. Для того, щоб малі сільгоспвиробники могли на рівних конкурувати з великими підприємствами, а також щоб виправити довготривалий провал в державній політиці їх підтримки, доцільно замінити існуючі неефективні та несправедливі програми підтримки на просту та адресну підтримку, спрямовану на збільшення капітальних інвестицій та диверсифікацію виробництва.

Основним джерелом капітальних інвестицій в аграрному секторі є власні кошти підприємств. Тому наступна проблема полягає в тому, що відміна спец режиму акумулювання ПДВ негативно вплинула на зниження показників матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Так, у 2017 р. порівняно з 2014 р. число тракторів зменшилося на 1,2%, комбайнів – на 1,5%, енергетичні потужності в цілому – на 19% [40].

Проведене нами дослідження державного регулювання сільського господарства у зарубіжних країнах (табл. Е.3, дод. Е) свідчить про те, що в країнах з розвинутою економікою держава надає різносторонню підтримку аграрній сфері (наприклад, через численні податкові пільги), що дуже сильно позначається на розвитку сільського господарства.

В цілому виявлені проблеми та пропозиції щодо вдосконалення існуючого механізму реалізації бюджетно-податкової політики для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників систематизовані та узагальнені в табл. Е.3 (додаток Е).

Отже, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських виробників потребує державної фінансової підтримки, яка через здійснення заходів бюджетно-податкової політики буде ефективно впливати на розвиток сільськогосподарських підприємств України за умови достатнього і своєчасного бюджетного фінансування; здійснення розподілу бюджетних асигнувань та пільгового оподаткування у повній прозорості, ефективності; фокусування державної підтримки у бік малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників.

ВИСНОВКИ

З огляду на поставлені завдання в процесі наукового дослідження та на основі отриманих результатів можна зробити наступні висновки:

1. Багаторічний світовий досвід ведення сільського господарства показує, що через специфіку цієї галузі вона потребує активного втручання держави в процес її функціонування. Державне регулювання реалізується через систему заходів бюджетно-податкової політики з метою створення оптимальних умов для розвитку аграрного сектору економіки України. Тому бюджетно-податкова політика є одним із ключових факторів, який суттєво впливає на конкурентоспроможність сільського господарства.

2. Виділено основні етапи розвитку пільгового оподаткування та державної фінансової підтримки сільського господарства. З'ясовано, що податкова політика в останні роки характеризується нестабільністю та значним збільшенням податкового навантаження на аграрний сектор економіки країни, що негативно впливає на його розвиток і функціонування.

3. У методології дослідження розвитку аграрного сектору економіки важливим елементом є оцінка конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників. Нами запропоновано і використано новий підхід, за яким конкурентоспроможність визначається за допомогою чотирьох груп показників (економічні, виробничі, фінансові та соціальні).

4. В результаті аналізу визначено, що важливим чинником продуктивного розвитку сільськогосподарських товаровиробників є підтримка держави. Виявлено основні проблеми державного регулювання аграрної галузі, а також запропоновано заходи, які забезпечать ефективне реформування нинішньої системи бюджетно-податкової політики. Розкрито вагому роль та необхідність підвищення результативності державного регулювання аграрного сектору економіки країни для вирішення базових проблем його соціально-економічного розвитку, а також для підвищення рівня його конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 17 грудня 1998 р., № 320-XI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-14> (дата звернення: 12.01.2020).
2. Указ Президента України від 3 грудня 1999 р., № 1529/99 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1529/99> (дата звернення: 10.01.2020).
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р., № 1105 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-%D0%BF>(дата звернення: 20.01.2020).
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р., № 1112-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/244687071>(дата звернення: 25.01.2020).
5. Податковий кодекс України від 20 грудня 2016 р., № 1791-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-19> (дата звернення: 29.01.2020).
6. Азоев Г. Л. Конкуренція: аналіз, стратегія и практика / М.: Центр економіки і маркетингу, 1996. 208 с.
7. Амбросов В. Я. Ринок і стратегія розвитку сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2013. № 10. 186 с.
8. Бидик О. А. Підвищення конкурентоспроможності в АПК: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата екон. наук: 03.11.2004, Тернопіль. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/4640/1/disertacia%20Бидик%20А.pdf> (дата звернення: 02.02.2020).
9. Бурковська А. В, Шкапоєд В. К. Сучасні особливості оподаткування сільськогосподарських підприємств України. Наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics», 2017. №6.
10. Ведення агробізнесу в Україні. URL: http://ucab.ua/files/Survey/Doing/DoingAgribusinessInUkraine_2018.pdf (дата звернення: 30.01.2020).

11. Дементьева А. Конкуренентоспроможність міжнародних компаній / Маркетинг, 2003. № 3. 64-67 с.

12. Дем'яненко М. Я. Національна система державної підтримки аграрного сектору в умовах членства України в СОТ. Облік і фінанси АПК. 2008. № 3. 11-15 с.

13. Думанська І. Ю. Оптимізація видатків держави для фінансового забезпечення інноваційного процесу АПК. Вісник Хмельницького національного університету, 2018. № 3. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/Vchnu_ekon_2018_3\(1\)_23.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Vchnu_ekon_2018_3(1)_23.pdf) (дата звернення: 21.01.2020).

14. Добавленная стоимость сельского хозяйства на одного работника. Мировой атлас данных: веб-сайт. URL: <https://knoema.ru/atlas/ranks/Добавленная-стоимость-в-сельском-хозяйстве-на-занятого> (дата звернення: 05.02.2020).

15. Доля сельского хозяйства в ВВП: веб-сайт. URL: <https://w3.unecse.org/PXWeb/ru/Table?IndicatorCode=6#last-period-0> (дата звернення: 06.02.2020).

16. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-ге. – К.: КНЕУ, 2004. 528 с.

17. Ермолов М.О. Чем отличается конкурентоспособность фирмы от конкурентоспособности товара. Как продать товар на вашем рынке — М.: Мысль, 1990. 364 с.

18. Звіт Рахункової палати. URL: http://old.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16758046/Zvit_27-4_2018.pdf?subportal=main(дата звернення: 12.02.2020).

19. Карпишин Ю.В., Сус Л. В. Податкові механізми регулювання діяльності агрохолдингів в Україні. Економіка сільського господарства і АПК. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-2_0-pages-209_217.pdf (дата звернення: 09.02.2020).

20. Конкуренентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія / за заг. ред. О.Г. Янковог. Одеса: Атлант, 2013. 470 с.

21. Мартинчик О. А. Теоретичні аспекти оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Ефективна економіка. 2014. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3422> (дата звернення: 13.01.2020).

22. Могилова М.М., Білоусько Я.К., Підлісецький Г.М. Матеріально-технічне забезпечення аграрної галузі. Економіка АПК. 2013. №2. 61-67 с.

23. Маренич А., Астахова И. Управление конкурентоспособностью предприятия. Бизнес-Информ, 1996. №5. 23–27 с.

24. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія: у 3-х т. – К.: Академія, 2002. Т. 3. 952 с.

25. Навальнєв О. Оподаткування агробізнесу: останні новели. Юридична газета. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mitne-pravo/opodatkuvannya-agrobiznesu-ostanni-noveli.html> (дата звернення: 08.02.2020).

26. Николук О. М. Формування конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства: теорія, методологія, практика: дис. на здобуття наукового ступеня доктора екон. наук: 14.02.2017. Житомир, 2017. URL:http://znau.edu.ua/images/data2/nauka_innovation/specializovana_vchena_rada/d_14_083_02/2017/Nikolyuk/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D0%BA.pdf (дата звернення: 16.01.2020).

27. Офіційний веб-сайт Державної служби Казначейства. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 11.02.2020).

28. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.02.2020).

29. Пантелеєв В.Д. Оцінка конкурентоспроможності підприємства (методологія простого рішення). Вісник аграрної науки Причорномор'я, 2008. № 2. 10 – 15 с.

30. Першочергові заходи щодо стимулювання інвестиційних процесів в аграрному секторі України. Аналітична записка. URL:

<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/pershochergovi-zakhodi-schodo-stimulyuvannya-investiciynikh-procesiv-v> (дата звернення: 05.02.2020).

31. Петренко О. А. Управління конкурентоспроможністю експортно орієнтованого підприємства: магист. дис. : 27.04.2018. Київ, 2018. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789-/24935/1/Petrenko_magistr.pdf (дата звернення: 27.01.2020).

32. Піддубний І.О., Піддубна А.І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: навчальний посібник – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004. 264 с.

33. Погребняк, Д. В. Методи діагностики конкурентоспроможності підприємства. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Збірник наукових праць, 2011. Випуск 32. 45–51 с.

34. Производство зерновых. Мировой атлас данных, веб-сайт. <https://knoema.ru/search?query=производство%20зерновых>

35. Прощаликіна А. М., Дудник О. С. Зарубіжний досвід державної підтримки суб'єктів малого аграрного підприємництва та можливості його застосування в Україні. Агросвіт, 2017. № 24. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/24_2017/3.pdf (дата звернення: 09.02.2020).

36. Сільське господарство України. Статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/zb_yearbook_2018.pdf (дата звернення: 10.02.2020).

37. Скупейко В. В. Інструменти забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2018. № 1. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvse/nvse_01_2018/30.pdf (дата звернення: 12.01.2020).

38. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент. – М.: Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2002. 892 с.

39. Шпортюк Н. Л. Зарубіжний досвід державної підтримки агропромислового комплексу. Державне управління, 2019. №4. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2019/24.pdf (дата звернення: 01.02.2020).

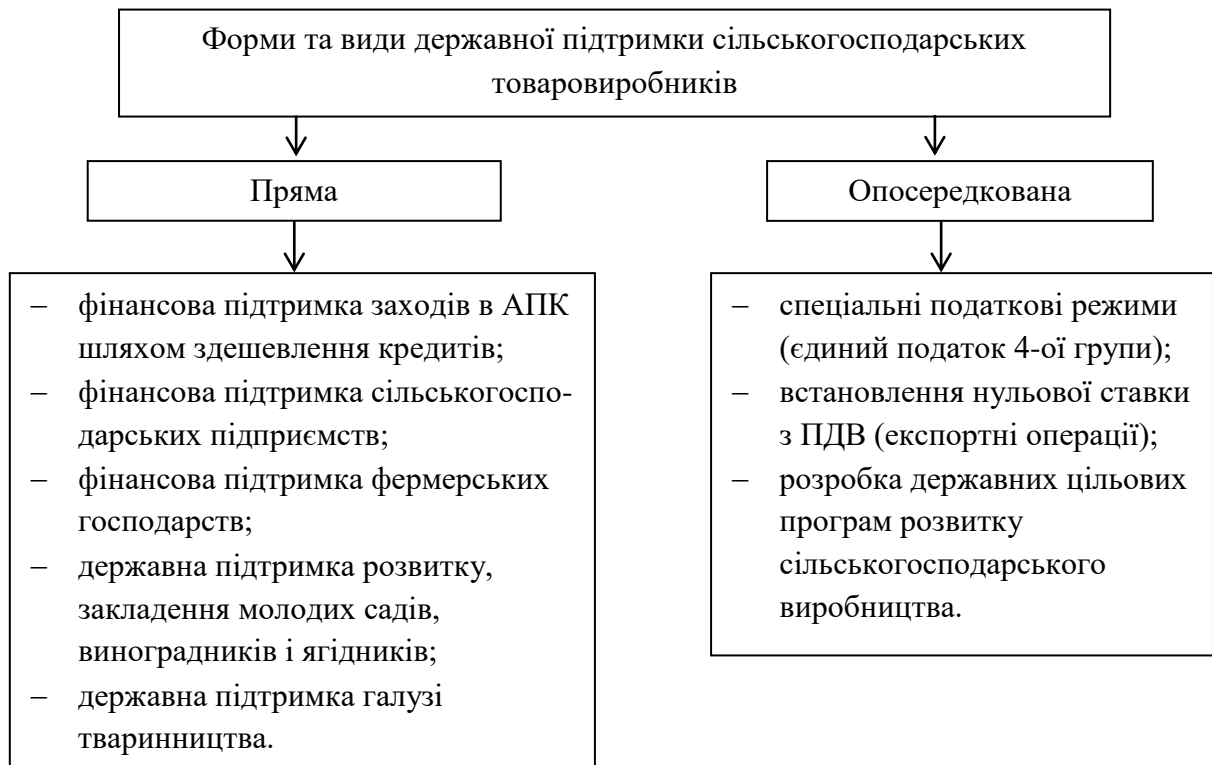
40. Яцух О. О. Домінанти фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія і практика: дис. на здобуття наукового ступеня доктора екон. наук: 08.00.08. Харків, 2019 р. file:///C:/Users/User/Desktop/Yatsuh-O.O.-Disertaciya-Vchenna-rada-D-64.055.02-2019%20лааа.pdf (дата звернення: 13.02.2020).

41. Alston, J. M. Agricultural Research, Productivity, and Food Commodity Prices / J. M. Alston, J. M. Beddow, P. G. Pardey / Giannini Foundation. — Mode of access: http://giannini.ucop.edu/media/are-update/files/articles/v12n2_5.pdf>. Date of access: 15.01.2020.

42. Latruffe, L. Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and AgriFood Sectors: OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers N 30 / OECD iLibrary. Mode of access: http://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/competitiveness-productivity-and-efficiency-in-the-agricultural-and-agri-food-sectors_5km91nkdt6d6-en?crawler=true. Date of access: 15.01.2020.

43. Mahdi, A. Soil Erosion, Crop Productivity and Cultural Practices / Iowa State University. Mode of access: <https://store.extension.iastate.edu/>. Date of access: 10.01.2020.

44. Schwab, K. The Global Competitiveness Report 2013—2014. World Economic Forum. Mode of access: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf. Date of access: 12.01.2020.

Рис. А.1 – Форми та види державної фінансової підтримки виробників сільськогосподарської продукції в Україні

Джерело: складено автором на основі [7]

Додаток Б
Таблиця Б.1

Основні законодавчі та нормативні акти щодо регулювання аграрного сектору України

Види законодавчо-нормативних актів	Дата та номер прийняття	Сутність
Закон «Про фіксований сільськогосподарський податок» [1]	17.12.1998 р., № 320-XI	Введено фіксований сільськогосподарський податок – податок, який не змінюється протягом визначеного Законом терміну і справляється з одиниці земельної площі. Даним Законом визначалися основні критерії для переходу на сплату ФСП.
Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки України» [2]	03.12.1999 р., № 1529/99	Перерозподіл права власності в аграрному секторі економіки, почалася зміна форм власності сільськогосподарських підприємств, започатковано укладання договорів оренди земельних і майнових паїв із виплатою орендної плати.
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки фермерських господарств» [3]	25.08.2004 р., № 1105	Фінансова підтримка надається на конкурсній основі: новоствореним фермерським господарствам у період становлення (перші 3 р.); фермерським господарствам із відокремленими садибами на безповоротній основі; іншим фермерським господарствам – на поворотній основі.
Закон «Про державну підтримку сільського господарства України» [1]	24.06.2004 р., № 1877-IV	Узагальнено основні принципи та усі види державної підтримки сільськогосподарських виробників.
Закон «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.» [1]	18.10.2005 р., № 2982-IV	Основною метою Закону є створення законодавчої основи для закріплення основних засад реалізації ефективної державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку.
Закон «Про фермерські господарства (зі змінами)» [1]	19.10. 2003 р., № 973-IV	Цей Закон визначає правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України.

Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи» [1]	22.12.2009 р., №1782-VI	Зважаючи на відсутність альтернативного варіанту податкового стимулювання розвитку аграрної галузі, дію ФСП було продовжено безтерміново.
Розпорядження КМУ «Про затвердження Плану заходів щодо реалізації Концепції реформування розвитку аграрної освіти та науки на період до 2015 р.» [4]	31.10.2011 р., № 1112-р	Розв'язання пріоритетних завдань аграрної галузі, реалізацію інноваційних проєктів, спрямованих на підвищення ефективності та результативності наукового забезпечення розвитку виробництва, зберігання, переробку, реалізацію агропродовольчої продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку, розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості, створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності населення, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення.
Постанова Каб. Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року» [3]	17.10.2013 р., № 806-р .	Ця Стратегія спрямована на формування ефективного, соціально спрямованого аграрного сектору економіки, що повинен задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції у світі.
Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектора економіки на період до 2021 р.» [4]	30.12.2015 р., № 1437-р	Затвердження плану виконання Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектора економіки на період до 2021 р.
Податковий кодекс України (зі змінами) [5]	28.12.2014 р., № 71-VIII	Скасовано ФСП, введено 4-ту групу платників ЄП. Базою оподаткування є нормативна грошова оцінка одного гектара сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень), з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного за станом на 1 січня базового податкового (звітного) року відповідно до порядку, що застосовується при сплаті земельного податку.
Податковий кодекс	24.12.2015 р.,	Збільшуються ставки єдиного податку для

України (зі змінами щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році) [5]	№ 909 - VIII	платників четвертої групи до наступних розмірів (залежно від категорії (типу) земель, їх розташування, у відсотках бази оподаткування. бюджетну дотацію для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції після його внесення контролюючим органом до Реєстру отримувачів бюджетної дотації. Крім того, запроваджені перехідні умови щодо скасування спецрежиму оподаткування ПДВ, а саме, передбачено розподіл нарахованого ПДВ у пропорціях, які залежать від операцій, що здійснюють сільськогосподарські товаровиробники.
Податковий кодекс України (зі змінами щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році) [5]	20.12.2016 р., № 1791-VIII	З 1 січня 2017 року збільшуться ставки єдиного податку для четвертої групи (у відсотках бази оподаткування). Оподаткування сільськогосподарських товаровиробників податком на додану вартість з 1 січня 2017 р. здійснюється на загальних засадах за ставкою 20%.
Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 рр.» [4]	13.09.2017 р., № 664-р	Метою Концепції є створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації, покращення матеріально-фінансового становища сільського населення шляхом: надання підтримки фермерським господарствам; створення нових робочих місць на селі, зокрема через стимулювання сільськогосподарської кооперації; диверсифікації діяльності фермерських господарств; збільшення рівня реальних доходів сільського населення від передачі в оренду сільськогосподарських угідь.

Етапи розвитку пільгового оподаткування і державної фінансової підтримки

Період	Зміни, які відбувались протягом даного періоду	Ставки
1999–2014 рр.	<p>Введення ФСП фіксований сільськогосподарський податок.</p> <p>З 2009 р. введено новий режим акумуляції ПДВ (спецрежим для сільськогосподарських товаровиробників).</p> <p>Вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ). За вимогами укладеної угоди державна підтримка аграрного сектора України не повинна перевищувати зазначеного рівня сукупності внутрішньої підтримки, яку дозволено надавати вітчизняним виробникам.</p> <p>Прийняття Податкового кодексу (основні підходи щодо оподаткування залишилися без змін). Передбачено поступове зниження ставки податку на прибуток.</p>	0,03-1 % від НГО земельної ділянки
2015-2016 рр.	<p>Внесено зміни до Податкового кодексу України, відповідно з якими Главу 2 «Фіксований сільськогосподарський податок» виключено з ПКУ, а для колишніх платників ФСП виділено окрему групу платників єдиного податку (ЄП) – четверту, із використанням можливості застосування спрощеної системи оподаткування.</p> <p>У цей період умовами договору з СОТ передбачено:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) відмову від застосування нульової ставки з ПДВ (дискримінаційної щодо імпортерів сільськогосподарської продукції) та виплату дотацій підприємствам; 2) запровадження для сільгоспвиробників критерію – 75% виручки від реалізації продукції власного виробництва та продуктів переробки у загальній сумі валового доходу, замість попередніх 50%. <p>Збільшено ставки для платників четвертої групи ЄП, підвищено вимоги щодо документального підтвердження відповідності визначеним критеріям платника ЄП, запроваджені перехідні умови щодо скасування спецрежиму оподаткування ПДВ.</p> <p>До Бюджетного кодексу було внесено важливе положення, яким визначено, що обсяг державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників у 2017-2021 роках становить не менше 1% випуску продукції у сільському господарстві.</p>	0,09-5,4 % від НГО земельної ділянки
2017-2018 рр.	<p>Підвищено ставки для платників четвертої групи ЄП. Скасовано спецрежим оподаткування ПДВ. На заміну спецрежиму ПДВ у 2017 році для підтримки м'ясо-молочної галузі, вирощування овочів, фруктів, ягід було впроваджено бюджетну дотацію (квазіаккумуляція ПДВ), яка виплачується щомісячно в автоматичному режимі пропорційно сплаченої суми ПДВ у межах виділених щомісячних асигнувань.</p> <p>Внесено також зміни до ПКУ та інших законодавчо-нормативних документів щодо збільшення в десятки разів податкового тиску на сільськогосподарського товаровиробника.</p> <p>Сільськогосподарські товаровиробники сплачують податки за загальною системою або мають право обрати спрощену систему оподаткування у вигляді єдиного податку IV групи.</p>	0,19-6,33 % від НГО земельної ділянки

	<p>Спрощена система оподаткування представлена єдиним податком IV групи. Як відомо, базою оподаткування єдиним податком IV групи визначено нормативну грошову оцінку (НГО) 1 га сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень).</p> <p>Крім того, за загальним правилом, до операцій з вивезення (експорту) товарів застосовується нульова ставка ПДВ.</p> <p>Скасовано програми державної підтримки фінансування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, фінансування заходів із захисту, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, а також заходів по боротьбі зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин. Натомість збільшена сума коштів на фінансову підтримку розвитку фермерських господарств та державну підтримку розвитку тваринництва.</p>	
--	---	--

Джерело: розроблено автором на основі [9;25;40]

**Теоретичні підходи до визначення терміну
«конкурентоспроможність»**

Автор	Визначення конкурентоспроможності
Мочерний С.В. [24]	Здатність працювати прибутково, використовуючи всі наявні фактори виробництва і виробляти продукцію за певними параметрами кращу, ніж продукція конкурентів.
Фатхутдінов Р.А. [38]	Здатність об'єкта витримувати конкуренцію в порівнянні з аналогічними об'єктами на даному ринку.
Погребняк Д. В. [33]	Комплексна порівняльна характеристика, яка відображає ступінь переваги сукупності оціночних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу, по відношенню до сукупності показників конкурентів.
Покропивний С.Ф. [16]	Здібність ефективно здійснювати господарську діяльність та забезпечувати досягнення прибуткового результату, враховуючи умови конкурентного ринку.
Піддубний І.О., Піддубна А.І. [32]	Потенційна або реалізована здатність економічного суб'єкта до функціонування в релевантній зовнішньому середовищі, яке ґрунтується на конкурентних перевагах і відображає його позицію щодо конкурентів.
Дементьєва А. [11]	Це сукупність переваг і здатності суб'єкта в порівнянні з його подібними в боротьбі за досягнення мети, характерної для них, в умовах дії законів певного навколишнього середовища (системи).
Азоєв Г.Л. [6]	Здатність ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку.
А. Маренич та І. Астахова [23]	Комплексна характеристика діяльності підприємств, яка базується на аналізі різних аспектів виробничо-господарської діяльності (виробничий потенціал, трудові ресурси, забезпеченість матеріалами, фінансові результати діяльності та ін.) і дозволяє визначити «сильні сторони» підприємств у конкурентній боротьбі, знайти способи досягнення переваг над конкурентами.
Єрмолов М.О. [17]	Відносна характеристика, що відображає відмінності в процесі розвитку певного виробника від виробника конкурента як за ступенем задоволення своїми товарами, так і за ефективністю виробничої діяльності.
Шваб К. [44]	Це здатність підтримувати високий рівень доходу, а також один із ключових факторів пояснення зростання потенціалу економіки.
Пантелєєв В. Д. [29]	Головна ознака, яка характеризує наявність та розвиток підприємством сукупності матеріальних і фінансових можливостей, які обумовлюють його здатність до ефективної роботи на ринках продажу своєї продукції.

Методи оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств

№	Методи	Характеристика
1.	Метод, заснований на аналізі порівняльних переваг	Найбільш поширений і простий у розрахунках метод. Однак він має свої недоліки, такі як: статичність отриманих оцінок, неможливість адекватно оцінити конкурентні позиції підприємства, майже не відображає взаємодію виробника продукції з ринком.
2.	Метод, що полягає в дослідженні теорії ефективної конкуренції	За допомогою даного методу можна здійснити глибокий аналіз внутрішнього стану, цей метод дає можливість порівняння із середньогалузевими показниками, проте при його використанні виникають певні труднощі, наприклад, складне узагальнення результатів аналізу (отримання інтегральної оцінки) та великий обсяг розрахунків, не дозволяє оцінити динаміку факторів, що впливають на рівень конкурентоспроможності.
3.	Метод, заснований на теорії якості товару	Даний метод має такі переваги, як: аналіз якості виготовленої продукції та значна увага до споживачів. Однак при застосуванні цих методів не враховується ефективність виробничо-збутової діяльності підприємства, а також відбувається ідентифікація конкуренто-спроможності продукції та підприємства і дані методи використовуються для виробників одного виду продукції.
4.	Матричні методи	Вони дають можливість дослідження розвитку конкуренції у динаміці, але мають такі хиби, як: концентрація уваги лише на одній стратегії, обмеженість кількості характеристик, що використовуються для оцінювання конкурентоспроможності.
5.	Метод визначення конкурентної позиції з точки зору стратегічного потенціалу підприємства	За допомогою методів визначення позиції в конкуренції з погляду стратегічного потенціалу підприємств проводять аналіз окремих елементів потенціалу, при якому теж існують свої недоліки: складність інформаційного забезпечення розрахунків, трудомісткий алгоритм, оцінка лише внутрішніх чинників без дослідження впливу зовнішнього середовища.
6.	Інтегральні методи	Передбачають формування і кількісну оцінку єдиного інтегрального критерію. Оцінка конкурентоспроможності підприємств повинна ґрунтуватися на певному наборі показників, обґрунтування складу яких будується виходячи з цілей оцінки і потреб суб'єктів управління. Тобто інтегральні методи дозволяють отримати однозначні оцінки конкурентних позицій виробника, вони є досить простими і наочними. Однак ці методи не дають можливості для глибокого аналізу і виявлення резервів підвищення рівня конкурентоспроможності та не враховують галузеві особливості, а

		також для підприємств зі значною номенклатурою товарів існує певна обмеженість використання даних методів.
7.	Методи, засновані на положеннях теорії мультиплікаторів	Ці методи дають можливість оцінити велику кількість показників підприємств. Оціночні коефіцієнти чи мультиплікатори – це відносні показники, котрі визначаються як співвідношення окремого суттєвого вартість-формульовального критерію з певною фінансово-економічною базою. Однак вони теж мають свої недоліки, такі як: це громіздкий метод та результати є об'єктивними для нетривалого проміжку часу.
8.	Комплексний метод	Комплексний метод заснований на використанні комплексних (групових, інтегральних, узагальнених) показників. Сутність комплексного підходу до оцінки конкурентоспроможності полягає в тому, щоб забезпечити максимальну конкурентоспроможність об'єкту дослідження на основі врахування факторів формування його конкурентоспроможності. Даний метод реалізується у виявленні наявних ресурсів підприємства, оцінки ефективності використання потенціалу конкурентоспроможності і визначення рівня його конкурентоспроможності. Проте він також, як і більшість методів, має обмежену кількість наявних статистичних даних.
9.	Бенчмаркінг	Це альтернативний метод стратегічного планування і аналізу не від досягнутого, а відповідно до досягнень конкурентів, тобто орієнтиром у розробці стратегічних планів є не власні досягнення, а найкраща практика конкурентів. Тому даний метод стає дедалі популярнішим. Рівень конкурентоспроможності підприємств методом бенчмаркінгу визначається за наступними параметрами: рівень продуктивності праці; фондівіддача; доля підприємства на ринку; рентабельність реалізації продукції та ін.

Джерело: складено на підставі [17;26;31]

Додаток Г

Таблиця Г.1

Динаміка частки сільського господарства у ВВП України та інших країн

Частка сільського господарства у ВВП, %	Роки					Темп росту, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Україна	11,7	14,2	13,8	12,1	12,0	1,03
Болгарія	5,2	4,7	4,7	4,7	4,0	0,77
Казахстан	4,7	5,0	4,8	4,6	4,6	0,98
Молдова	14,1	13,2	13,0	13,3	11,8	0,84
Словаччина	3,6	2,9	3,0	2,6	2,6	0,72
Білорусь	8,3	7,2	8,0	8,7	7,5	0,90
Румунія	5,3	4,8	4,5	4,8	4,9	0,92
Польща	2,9	2,5	2,7	3,1	2,4	0,82
США	1,2	1,0	0,9	0,9	1,0	0,84
Аргентина	6,7	5,2	6,3	5,5	6,1	0,91
ОАЕ	1,5	0,74	0,78	1,5	1,4	0,93

Джерело: складено за даними [15]

Таблиця Г.2

Порівняльна характеристика основних показників сільського господарства України і деяких країн світу

Роки	Україна	Білорусь	Польща	США	Аргентина	ОАЕ
Додана вартість у с/г на одного зайнятого, дол						
2014	4794	12109	6484	81656	304185	9136
2015	4432	11904	5840	81920	676195	9527
2016	4665	12353	6442	84251	1333685	10026
2017	4661	11787	6898	79055	2875070	10471
2018	5099	11533	5880	–	2513119	11244
Темп росту, %	1,06	0,95	0,91	0,97	8,26	1,23

Джерело: складено за даними [14]

Таблиця Г.3

Динаміка загального експорту та експорту сільськогосподарської продукції України протягом 2014-2018 рр.

Роки	Загальний експорт країни, млрд дол	Експорт сільськогосподарської продукції, млрд дол	Частка аграрного експорту у загальному експорті, %	Темп приросту експорту с.-г. продукції, %
2014	64,1	17,0	26,5	-0,2
2015	38,1	14,6	38,3	-12,9
2016	37,9	15,5	40,9	4,5
2017	43,3	17,8	41,0	16,3
2018	47,3	18,6	39,3	9,2
Темп приросту, %	-26,2	9,4	48,3	

Джерело: складено за даними [10]

Таблиця Г.4

Основні складові сільськогосподарського експорту

Назва товарів	Роки									
	2014		2015		2016		2017		2018	
	млн дол США	у %	млн дол США	у %	млн дол США	у %	млн дол США	у %	млн дол США	у %
Усього	16669	100	14563	100	15282	100	17757	100	18612	100
Живі тварини; продукти тваринного походження	1015	6,1	823	5,7	775	5,1	1109	6,2	1211	6,5
Продукти рослинного походження	8736	52,4	7971	54,7	8094	53,0	9216	52,0	9886	53,1
Жири та олії тваринного або рослинного походження	3822	22,9	3299	22,7	3963	25,9	4606	25,9	4497	24,2
Готові харчові продукти	3096	18,6	2468	16,9	2450	16,0	2827	15,9	3019	16,2

Джерело: складено за даними [36]

Таблиця Г.5

**Структура загальної кількості сільськогосподарських підприємств в
Україні впродовж 2014-2017 рр.**

Види підприємств	2014		2015		2016		2017		Відхилення (+, -) 2017-2014
	од.	у %	од.	у %	од.	у %	од.	у %	
Усього	46199	100	45379	100	47697	100	45558	100	-641
Господарські товариства	7750	16,8	7721	17,0	8700	18,2	6967	15,3	-783
Приватні підприємства	3772	8,2	3627	8,0	3752	7,9	3215	7,1	-557
Кооперативи	674	1,4	596	1,3	738	1,5	448	1,0	-223
Фермерські господарства	33084	71,6	32303	71,2	33682	70,6	34137	74,9	1053
Державні підприємства	228	0,5	241	0,5	222	0,5	199	0,4	-29
Підприємства інших форм господарювання	691	1,5	891	2,0	603	1,3	592	1,3	-99

Джерело: складено за даними [10]

Таблиця Г.6

**Групування діючих сільськогосподарських підприємств України за
розміром сільськогосподарських угідь на 2018 рік**

Площа, га	Всього, одиниць	Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	Відсотків до загальної площі сільськогосподарських угідь підприємств
Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя	40333	20005,2	100,0
у тому числі площею, га			
до 5,0	2972	9,5	0,0
5,1 – 10,0	2496	19,5	0,1
10,1 – 20,0	3811	59,1	0,3
20,1 – 50,0	11076	417,3	2,1
50,1–100,0	4909	354,5	1,8
100,1 – 500,0	7573	1851,1	9,3
500,1 – 1000,0	2704	1932,9	9,7
1000,1 – 2000,0	2447	3513,0	17,5
2000,1 – 3000,0	1063	2594,0	12,9
3000,1 – 4000,0	467	1612,4	8,1
4000,1 – 5000,0	250	1109,8	5,5
5000,1 – 7000,0	258	1497,0	7,5
7000,1 – 10000,0	127	1057,5	5,3
більше 10000,0	180	3977,6	19,9

Джерело: складено за даними [36]

Таблиця Г.7

**Виробництво валової продукції сільськогосподарських підприємств
України**

Показник	Рік					Темп росту, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Сільськогосподарські підприємства						
Валова продукція, млн. грн.	139058,4	131918,6	145119,0	140535,2	158306,5	113,8
у т. ч.: продукція рослинництва	105529,5	99584,7	113392,6	108601,1	124719,0	118,2
продукція тваринництва	33528,9	32333,9	31726,4	31934,1	33587,5	100,2
У т. ч. фермерські господарства						
Валова продукція, млн. грн.	19188,8	18909,3	22101,4	21743,1	25118,9	130,9
у т. ч.: продукція рослинництва	17847,0	17565,4	20705,3	20338,8	23619,6	132,3
продукція тваринництва	1341,8	1343,9	1396,1	1404,3	1499,3	111,8

Джерело: складено за даними [36]

Таблиця Г.8

**Динаміка обсягів та структури виробництва тваринництва протягом
2014-2018 років**

Показник	Значення показника по роках					Темп росту, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Підприємства						
М'ясо, тис. т	1452	1463	1490	1483	1534	1,06
Молоко, тис. т	2646	2669	2706	2766	2756	1,04
Яйця, млн шт	12536	9762	8068	8365	8900	0,71
Вовна, т	379	314	266	255	236	0,62
Мед, т	982	918	901	847	890	0,91
у т. ч. фермерські господарства						
М'ясо, тис. т	57	52	56	58	60	1,05
Молоко, тис. т	167	177	184	195	202	1,21
Яйця, млн шт	76	76	95	89	117	1,54
Вовна, т	84	69	55	55	57	0,68
Мед, т	138	120	124	111	120	0,87

Джерело: складено за даними [36]

Таблиця Г.9

**Обсяги та структура виробництва сільськогосподарських культур за
категоріями господарств упродовж 2014-2018 рр.**

Показник	Значення показника по роках, млн грн					Темп росту, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Підприємства						
Культури зернові та зернобобові	49,90	46,51	52,02	47,91	56,10	1,12
Буряк цукровий	14,60	9,55	13,35	14,23	13,32	0,91
Соняшник	8,68	9,55	11,73	10,60	12,19	1,40
Картопля	0,76	0,46	0,47	0,43	0,42	0,55
Культури овочеві	1,34	1,28	1,32	1,34	1,36	1,01
Культури плодові та ягідні	0,33	0,41	0,37	0,33	0,56	1,70
у т. ч. фермерські господарства						
Культури зернові та зернобобові	7,69	7,65	8,88	8,69	10,10	1,31
Буряк цукровий	1,09	0,62	0,97	1,11	0,96	0,88
Соняшник	1,96	2,17	2,64	2,37	2,81	1,43
Картопля	0,21	0,13	0,12	0,11	0,12	0,57
Культури овочеві	0,33	0,28	0,30	0,27	0,25	0,76
Культури плодові та ягідні	0,06	0,07	0,10	0,08	0,14	2,33

Джерело: складено за даними [36]

Таблиця Г.10

Динаміка урожайності сільськогосподарських культур

Показник	Рік					Темп росту, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Урожайність сільськогосподарських культур, ц з 1 га, в т.ч.: культури зернові та зернобобові	43,7	41,1	46,1	42,5	47,4	1,08
соняшник	19,4	21,6	22,4	20,2	23,0	1,19
буряк цукровий	477	436	481,5	474,9	508,5	1,07
картопля	176	161	165,8	167,8	170,5	0,97
культури овочеві	208	206	210,5	207,9	214,3	1,03
культури плодові та ягідні	95,2	104,5	101,9	103,1	128,4	1,35

Джерело: складено за даними [36]

Таблиця Г.11

Порівняльна характеристика основних показників сільського господарства України і деяких країн світу

Роки	Україна	Білорусь	Польща	США	Аргентина	ОАЕ
Виробництво зернових, тис. тон						
2014	63389	9034	31945	442849	50921	2,79
2015	59627	8187	28003	431867	55980	3,91
2016	65218	7076	29849	475959	61148	6,19
2017	60686	7529	31925	440117	76397	6,65
Темп росту, %	0,96	0,83	0,99	0,99	1,50	2,38
Урожайність зернових, кг/га						
2014	4400	3721	4268	7638	4832	12543
2015	4141	3690	3728	7431	4779	26762
2016	4652	3207	4034	8145	5204	28130
2017	4316	3359	4200	8281	5405	23576
Темп росту, %	0,98	0,90	0,98	1,08	1,12	1,88

Джерело: складено за даними [34]

Таблиця Г.12

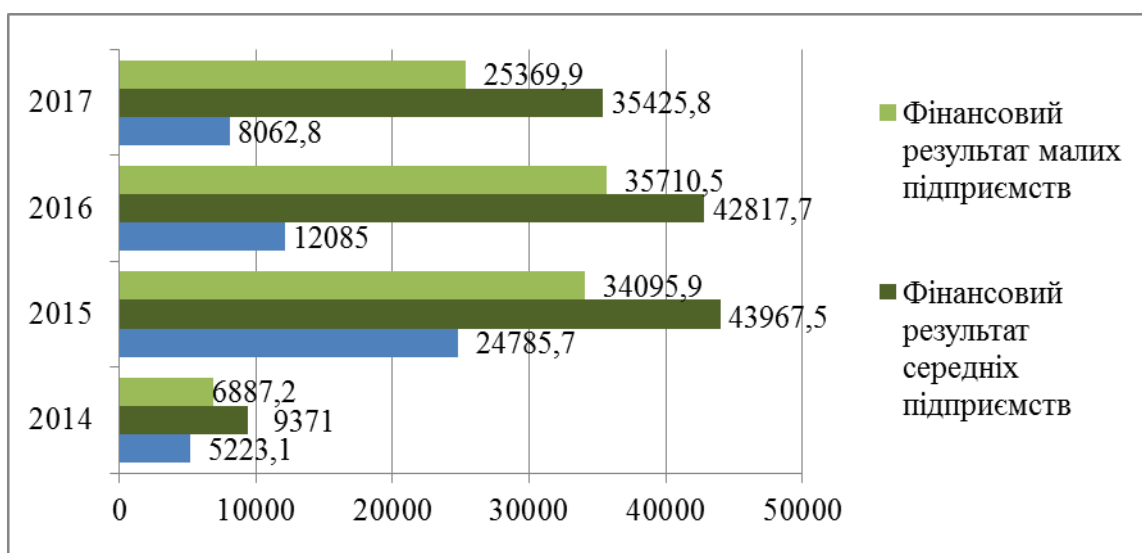
Індекси цін продукції сільського господарства, реалізованої підприємствами протягом 2014 -2018 рр. [складено за 36]

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	Темп росту, %
Продукція сільського господарства, всього	124,3	154,5	109,0	111,5	109,3	0,88
Продукція рослинництва	129,2	167,2	116,3	107,3	109,8	0,85
культури зернові та зернобобові	132,8	156,6	119,0	109,2	116,2	0,88
культури олійні	124,9	182,8	114,2	104,2	102,9	0,82
буряки цукрові	122,1	160,5	105,9	98,1	89,5	0,73
картопля	112,3	79,9	104,9	127,1	108,7	0,97
культури овочеві	137,6	142,7	108,4	112,4	104,3	0,76
культури плодові та ягідні	116,6	163,7	99,1	134,4	72,5	0,62
Продукція тваринництва	119,1	141,3	101,7	130,7	108,6	0,91
сільськогосподарські тварини	122,9	138,6	100,4	140,1	104,4	0,85
молоко	106,5	120,8	126,1	131,0	104,6	0,98
яйця	118,6	167,5	83,5	104,3	127,0	1,07
вовна	99,4	190,7	165,4	70,0	98,8	0,99

**Фінансовий результат підприємств сільського господарства за їх
розмірами**

Розмір підприємств	Показники	Значення показника по роках, млн грн				Темп росту, %
		2014	2015	2016	2017	
Великі підприємства	Підприємства, які одержали прибуток	9085,6	25571,4	12085	8233,4	0,90
	у % до загальної кількості	78,6	82,8	100	88,9	1,13
	Підприємства, які одержали збиток	3862,8	785,2	–	170,6	0,04
	у % до загальної кількості	21,4	17,2	–	11,1	0,52
	Фінансовий результат великих підприємств, млн грн	5223,1	24785,7	12085	8062,8	1,54
Середні підприємства	Підприємства, які одержали прибуток	26521,2	59350	50023	43485,7	1,64
	у % до загальної кількості	84,8	91,6	89,6	88,2	1,04
	Підприємства, які одержали збиток	17150,2	15382,5	7205,3	8059,9	0,47
	у % до загальної кількості	15,2	8,4	10,4	11,8	0,78
	Фінансовий результат середніх підприємств, млн грн	9371	43967,5	42817,7	35425,8	3,78
Малі підприємства	Підприємства, які одержали прибуток	16375,6	43670,9	41351,8	37692,8	2,30
	у % до загальної кількості	84,1	88,2	87,6	86,1	1,02
	Підприємства, які одержали збиток	9488,4	9575	5641,3	12322,9	1,30
	у % до загальної кількості	15,8	11,8	12,4	13,9	0,88
	Фінансовий результат малих підприємств	6887,2	34095,9	35710,5	25369,9	3,68

Джерело: складено за даними [40]

Рис. Г.1 – Динаміка фінансового результату сільськогосподарських підприємств за їх розмірами

Джерело: побудовано за даними табл. Г.13

Таблиця Г.14

Динаміка рівня рентабельності продукції с/г підприємств України, %

Показник	Рік					Відхилення 2018 р. від 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	9,3	30,4	25,6	16,5	3,5	0,38
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	21,4	43,0	33,6	23,2	18,5	0,86
Рівень рентабельності с.-г. продукції:						
зернових і зерно-бобових	25,7	42,6	37,8	25,0	24,7	1,21
насіння соняшнику	36,7	78,4	61,9	41,3	32,5	27,08
цукрових буряків	17,8	27,7	24,6	12,4	-11,4	-8,77
картоплі	9,9	24,6	0,6	10,0	6,8	47,06
овочів	14,5	32,0	15,3	9,9	13,3	34,34
культур плодкових та ягідних	65,8	58,3	25,0	35,4	6,4	-81,92
винограду	57,5	92,9	71,4	51,6	22,6	-56,20
ВРХ на м'ясо	-34,5	-16,9	-23,2	3,4	-17,7	-80,79
свиней на м'ясо	5,6	12,6	-4,1	3,5	6,9	49,28
птиці на м'ясо	-12,6	-5,4	3,4	7,0	5,7	18,57
молока	11,1	12,7	18,6	26,9	16,1	-40,15

Джерело: складено за даними [36]

Таблиця Г.15

**Динаміка основних показників фінансової конкурентоспроможності
аграрних підприємств протягом 2014-2018 рр.**

Показники	Значення показника по роках					Темп росту, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Амортизація, млн грн	8308,7	9254,1	12414,6	13215,4	25752,9	3,09
Капітальні інвестиції, млн грн	18388	29310	49660	63401	65059	3,54
Обсяг іноземних інвестицій, млн грн	9234,7	13478,2	12831,9	15590,9	14792,1	1,60
Власний капітал, млн грн	163931,7	275303,8	369370,9	436337,7	464522,3	2,83
Обсяг фінансових ресурсів, млн грн	390607,0	685844,9	1537319,1	911614,1	927534,2	2,37
Розмір орендної плати за зем. ділянки, млн грн	12784,5	18423,8	26144,4	32670,4	43952,0	3,44

Джерело: складено за даними [36]

Таблиця Г.16

**Динаміка основних показників соціального стану
сільськогосподарських підприємств України протягом 2014-2018 років**

Показники	Роки					Темп росту, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Кількість найманих працівників в с-г підприємствах	503387	500905	507724	496100	474590	0,94
Середньомісячна номінальна зароб. плата, грн	2476	3140	3916	5761	7166	2,89
Рівень продуктивності праці, тис. грн	227,8	223,3	275,3	271,4	313,6	1,38

Джерело: складено за даними [36]

Додаток Д
Таблиця Д.1

**Обсяги та структура загальної державної фінансової підтримки
сільського господарства протягом 2014-2018 років, млн грн**

Вид державної підтримки	2014	2015	2016	2017	2018	Темп росту, %
Видатки з бюджету	5245,0	5461,5	5479,9	12392,4	13388,2	2,55
у т. ч.:						
з державного бюджету	5135,6	4143,8	4075,4	10523,6	13054,4	2,54
з місцевого бюджету	109,4	1317,8	1404,5	1868,8	333,8	3,05
Обсяги ПДВ, акумульованого с.-г. підприємствами	15219,2	45220,0	6609,7	2569,4	–	–
Відшкодування ПДВ	22193,0	25752,1	26907,3	28880,5	27731,0	1,25
Всього	42657,2	76433,6	38996,9	43842,3	41119,2	0,96

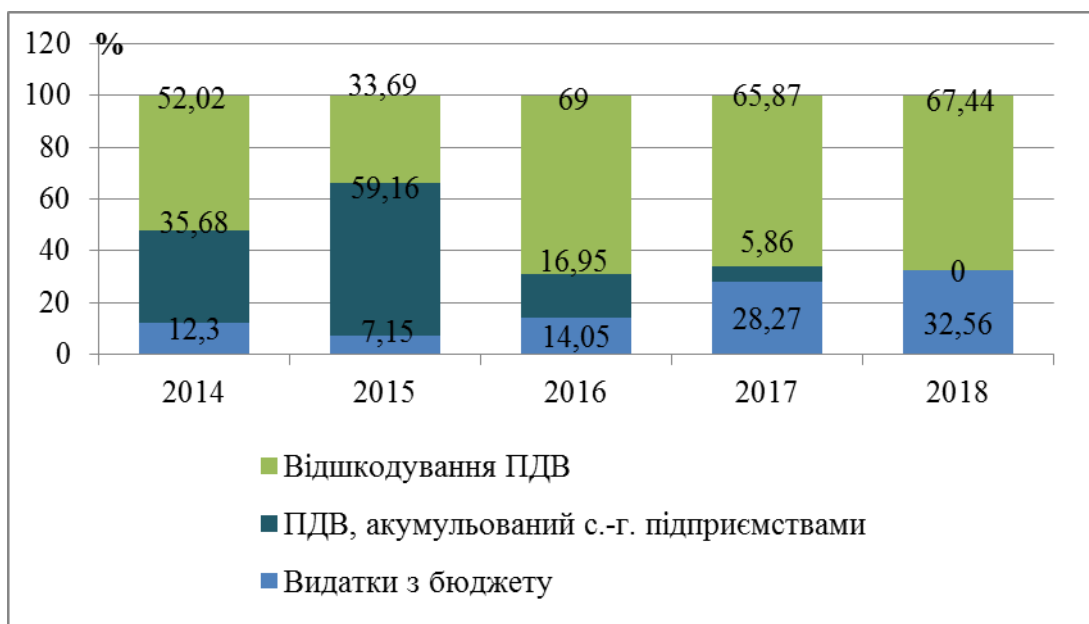
Джерело: складено за даними [27;40]

Таблиця Д.2

Динаміка прямої підтримки з бюджету сільського господарства

Роки	Видатки з місцевого бюджету			Видатки з державного бюджету			Видатки з бюджету, всього		
	план, млн грн	факт, млн грн	% виконання	план, млн грн	факт, млн грн	% виконання	план, млн грн	факт, млн грн	% виконання
2014	221,7	109,4	49,3	6323,0	5135,6	81,2	6544,6	5245,0	80,1
2015	1419,4	1317,8	92,8	4702,2	4143,8	88,1	6121,6	5461,5	89,2
2016	1555,6	1404,5	90,3	4327,1	4075,4	94,2	5882,6	5479,9	93,2
2017	2078,7	1868,8	89,9	11169,3	10523,6	94,2	13248,0	12392,4	93,5
2018	487,0	333,8	68,5	13569,2	13054,4	96,2	14056,2	13388,2	95,2

Джерело: складено за даними [27]

Рис. Д.1 – Структура загальної державної фінансової підтримки сільського господарства, %

Джерело: складено за даними табл. Д.1

Таблиця Д.3

Обсяг та динаміка державної підтримки сільськогосподарських підприємств за рахунок бюджетних дотацій

Показник	Значення показника по роках, млн грн					Відхилення 2018/2014	
	2014	2015	2016	2017	2018	+/-	%
Державна підтримка за рахунок бюджетних дотацій, всього	993	555	349,6	5032,8	4283,9	3290,9	4,31
у т. ч.:							
для підтримки рослинництва	100	0	0	300	400	300	4,0
для розвитку тваринництва	888	250	30	170	2401	1513	2,70
за іншими видами державної підтримки	5	305	319,6	4562,8	1482,9	1477,9	296

Джерело: складено за даними [40]

Таблиця Д.4

Видатки на бюджетні програми розвитку АПК України на 2015-2018 роки, млрд грн

Програма	2015	2016	2017	2018	Відхилення у %	
					2018 р. до 2016 р.	2018 р. до 2017 р.
Фінансова підтримка шляхом здешевлення кредитів	0,291	0,280	0,295	0,266	5,26	10,9
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	-	-	-	0,203	-	-
Державна підтримка тваринництва	0,040	0,030	0,166	2,390	-98,74	-93,05
Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників	-	-	4,134	0,913	-	-77,91
Інші програми	0,195	0,286	0,770	0,896	-68,08	-14,06
Разом	0,526	0,596	5,365	4,668	-87,23	14,93

Джерело: складено за даними [27]

Таблиця Д.5

Сума окремих платежів до бюджету, сплачених від аграрного сектору економіки України, млн грн

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	Темп росту, %
Сума платежів до бюджету	466,24	14392,0	15149,82	24835,61	23274,8	49,92
Фіксований с.-г. податок	122,24	-	-	-	-	-
Єдиний податок 4 гр.	-	2024,23	3540,82	4270,11	5272,19	2,60
Податок на прибуток	344,0	369,7	529,0	560,2	950,1	2,76
ПДВ до бюджету	н/д	1317,0	11080,0	20005,3	17052,0	12,95

Джерело: складено за даними [27;18]

Таблиця Д.6

Динаміка податкового навантаження на сільське господарство в Україні

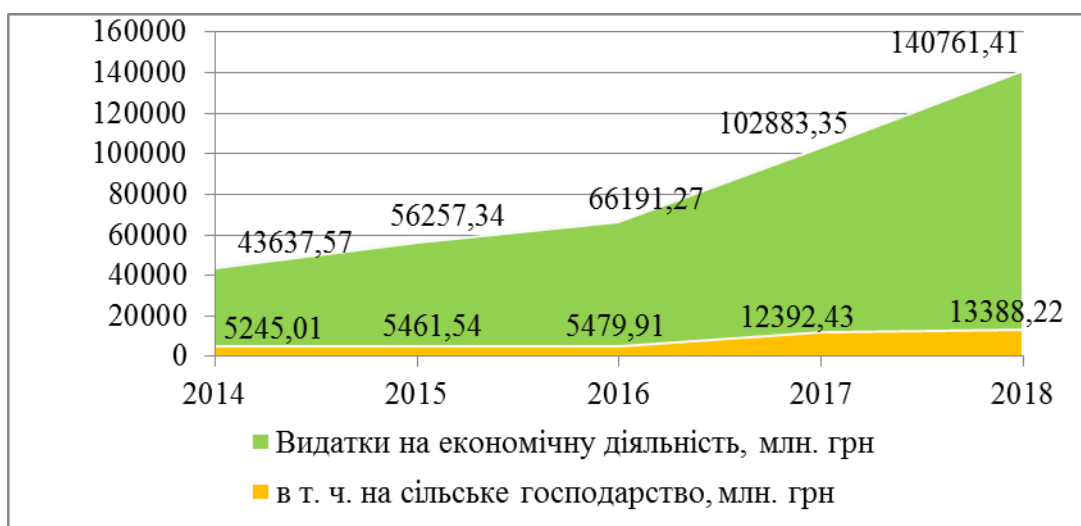
№	Показник	2014	2015	2016	2017	2018	Темп росту, %
1.	Сума окремих податків в с/г до Зведеного бюджету, млн грн	466,24	14392,0	15149,8	24835,6	23274,8	49,92
2.	Сума всіх податків в с/г до Зведеного бюджету, млн грн	46100	67800	88870	111080	–	2,41
3.	Сума всіх податків до Зведеного бюджету, млн грн	367511,9	507635,9	650781,7	828158,8	986348,5	2,68
4.	ВВП України, млн грн	1566728	1979458	2383182	2982920	3558706	2,27
5.	Податкове навантаження в сільському господарстві (1/4), %	0,029	0,73	0,64	0,83	0,65	22,41
6.	Податкове навантаження в сільському господарстві (2/4), %	2,94	3,43	3,73	3,72	–	1,27
7.	Податкове навантаження в цілому (3/4), %	23,46	25,65	27,31	27,76	27,72	1,18

Джерело: складено за даними [40;27]

Динаміка та обсяги видатків Зведеного бюджету за функціональною класифікацією протягом 2014-2018 років, млн грн

№	Показники	2014	2015	2016	2017	2018	Темп росту, %
1.	Загальнодержавні функції	76845,9	117642,4	134256,9	166295,1	191550,0	2,50
	у т. ч. управління	12513,9	14252,6	19592,2	30465,0	45518,6	3,64
2.	Оборона	27365,5	52015,8	59359,1	74360,4	97024,1	3,55
3.	Громадський порядок, безпека та судова влада	44864,6	54962,9	72056,6	88485,3	118025,5	2,63
4.	Економічна діяльність	43637,6	56257,3	66191,3	102883,4	140761,4	3,23
	у т. ч. на сільське господарство	5245,0	5461,5	5479,9	12392,4	13388,2	2,55
5.	Охорона навколишнього природного середовища	3481,7	5529,7	6255,4	7349,3	8242,1	2,37
6.	Житлово-комунальне господарство	17808,5	15700,4	17547,5	27187,5	30345,5	1,70
7.	Охорона здоров'я	57150,1	71001,1	75503,4	102392,3	115851,9	2,03
8.	Духовний та фізичний розвиток	13857,7	16228,3	16897,8	24392,3	28993,1	2,09
9.	Освіта	100109,5	114193,5	129437,7	177915,8	210032,3	2,10
10.	Соціальний захист та соціальне забезпечення	138004,7	176339,8	258326,1	285761,7	309363,6	2,24
	Усього	523125,7	679871,4	835832,1	1056973,1	1250189,5	2,39

Джерело: складено за даними [27]

Рис. Е.1 – Динаміка видатків Зведеного бюджету на сільське господарство та економічну діяльність протягом 2014-2018 років

Джерело: складено за даними табл. Е.1 (додаток Е)

Таблиця Е.2

Результати перерозподілу видатків на 2018 р.

Показник	Було	Стало	Різниця
Видатки на управління, млн грн	45518,6	33016,7	-12501,9
Видатки на сільське господарство, млн грн	13388,2	25890,1	+12501,9
Разом	58906,8	58906,8	–

Джерело: розроблено автором

Основні методи державного регулювання сільського господарства в зарубіжних країнах

Методи державного регулювання сільського господарства	Характеристика методів
Пряме субсидування сільського господарства на Заході	<p>До цієї групи методів державної підтримки сільгоспорганізацій на Заході відносять:</p> <ul style="list-style-type: none"> — платежі у вигляді фінансування закупівель ресурсів; — різні компенсаційні платежі; — страхові платежі; — платежі, що відшкодовуються; — систему субсидій, дотацій і пільг. Все це дозволяє закордонним сільськогосподарським організаціям формувати економічно продуману політику в плані ефективної діяльності господарюючих суб'єктів. У дослідженні зарубіжного досвіду державного управління аграрним сектором економіки становить інтерес досвід найбільших сільськогосподарських держав світу. <p>Канада займає одну з перших позицій у світі за експортом сільськогосподарської продукції за рахунок програм підтримки дрібних, віддалених і інших категорій господарств. Реалізація цих програм значно покращує роботу сільськогосподарських підприємств, підвищує конкурентоспроможність товарів на світовому ринку за рахунок зниження рівня цін і забезпечує ефективну конкретну (адресну) підтримку сільськогосподарських організацій.</p> <p>У Німеччині державна підтримка АПК відбувається в формі прямих платежів, субсидій та аграрних дотацій, які включають:</p> <ul style="list-style-type: none"> — компенсаційні платежі за землі виведені з сільськогосподарського обороту і за різні ресурсозберігаючі заходи; — платежі компенсують витрати за відсотками за кредити, на інвестиції та ін.; — платежі за готову продукцію, так як обсяг виробництва сільськогосподарської продукції лімітується квотами. <p>У Фінляндії державна підтримка здійснюється через Фонд сільського господарства, який формується за рахунок державних перерахунів, податків на земельні угіддя і відсотків по позиках. Даний Фонд дає можливість фермерам отримувати кредити на придбання техніки, рекультивацію земель, формування продуктивного стада в середньому під 5% річних, залежно від місцезнаходження сільгоспідприємства. Така ж тенденція спостерігається в країнах з несприятливими кліматичними і ґрунтовими умовами: Австрія, Ірландія та ін., де держави виділяють підвищені субсидії виробникам.</p>
Податкове регулювання та системи пільгового	Згідно з нашим дослідженням, податкова політика є одним з найбільш важливих інструментів державного регулювання, що сприяють створенню пільгових умов функціонування сільського

<p>оподаткування сільського господарства</p>	<p>господарства у країнах з розвинутою ринковою економікою.</p> <p>Оскільки на Заході існує прогресивне оподаткування з низькими ставками для малоприбуткових груп, то більшість фермерів потрапляє в пільгову категорію і платить низькі прибуткові податки. Назаренко В.І. зазначає, що в середньому за даними державам 2,5—6,0% загальних витрат фермерів припадає на ці податки. Найбільш істотне навантаження несуть податки на прибуток і податок на нерухомість, які в ряді випадків досягають 50%. При цьому в США приблизно 3—4% від загальних витрат фермерів становлять дані податкові відрахування.</p> <p>Слід розглянути, яким чином в різних країнах застосовуються дані підходи. Для Австралії характерно повне звільнення від сплати податку на сільськогосподарські землі. Звільнено від податку на нерухомість ферми Великобританії. Для населення, яке в сільському господарстві не зайнято безпосередньо, проживає в сільській чи міській місцевості, податок на нерухомість встановлюється як відсоток від реально або потенційно сплаченої квартирної плати. Аналогічне законодавство і в Ірландії. У Швейцарії для оцінки сільськогосподарських земель застосовуються аналогічні принципи: оцінка земель несільськогосподарського призначення проводиться по сформованій ціні на ринку, в той же час землі сільськогосподарського призначення оцінюються на підставі капіталізації чистого прибутку. Це призводить до зниження вартості такої землі. Вартість сільгоспугідь у Фінляндії формуються, виходячи з ринкової ціни, при цьому робиться суттєва знижка до ціни. Оцінка сільськогосподарських земель в Данії виробляється на основі їх продуктивності. У тому випадку якщо їх залучають у склад не сільськогосподарської зони, то оцінка проводиться за ринковою вартістю. Тип функціонального використання при цьому не враховується.</p>
--	--

Джерело: складено на основі: [35; 37; 39]

Таблиця Е.3

**Проблеми та пропозиції щодо вдосконалення існуючого механізму
реалізації бюджетно-податкової політики для підвищення
конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників**

№	Проблеми	Пропозиції
1	2	3
1.	Незбалансованість і нерівномірність розподілу державної фінансової підтримки між галузями економіки та між сільськогосподарськими підприємствами.	При плануванні бюджету не допускати випереджаючого темпу росту видатків на управління над видатками в цілому, та спрямовувати більше коштів на сільське господарство. Державна підтримка сільського господарства в Україні спрямована на весь АПК без урахування специфіки малого підприємництва та окремих напрямів діяльності, що найбільше потребують підтримки.
2.	Роздробленість, хаотичне формування та бюджетування програм підтримки, скорочення коштів державної підтримки, а також слабкість контролю за їхньою витратою.	Достатній обсяг і своєчасність бюджетного фінансування. Забезпечення якісного контролю за правильністю розподілу коштів сільськогосподарським підприємствам.
3.	Недотримання принципів справедливості й пропорційності при розподілі державної підтримки, орієнтування в основному на підтримку великих сільгоспвиробників	Надання державної підтримки дрібним виробникам, які можуть створювати продукти з доданою вартістю та нові робочі місця, субсидування невеликих фермерських господарств та інші програми стимулювання окремих напрямів. Тобто доцільно замінити існуючі неефективні та несправедливі програми підтримки на просту та адресну підтримку і таким чином сфокусувати державну підтримку у бік малих та середніх підприємств. Наприклад, створити фонд підтримки малих товаровиробників аграрної галузі. Пряма підтримка малих та середніх сільськогосподарських підприємств забезпечить підвищення їх конкурентоспроможності.
4.	Обмежені можливості повернення державних інвестицій через більші податкові надходження від аграрного сектору	Стимулювання інвестиційної діяльності, сприяння активізації інвестиційних процесів у сільському господарстві. Адже однією із передумов стабільного економічного розвитку аграрної галузі є формування та підтримання її сприятливого інвестиційного іміджу щодо потенційних інвесторів.

1	2	3
5.	Посилення податкового навантаження.	Відновлення спецрежиму оподаткування ПДВ з посиленням контролю за цільовим використанням коштів. Побудова оподаткування на основі рівномірного податкового навантаження, враховуючи дохідність виробництва; надання об'єктивних пільг та преференцій в оподаткуванні малих сільськогосподарських товаровиробників; недопущення дискримінації між сільськогосподарськими товаро-виробниками; здійснення розподілу бюджетних асигнувань та пільгового оподаткування у повній прозорості.
6.	Недосконалість державного управління та неефективність управлінських рішень.	Більш детальна класифікація статистичних і бюджетних показників для аналізу і прийняття ефективних управлінських рішень.
7.	Недосконалість та недостатня дієвість законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють питання надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам.	Вдосконалення законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють питання надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам. Дані нормативні акти повинні передбачати доступ усіх виробників до програм державної підтримки, з наданням пріоритету в підтримці малим сільськогосподарським товаровиробникам.
8.	Недостатній рівень розвитку соціальної інфраструктури на селі та низька якість життя сільського населення порівняно з міським.	Розробка програми розвитку аграрної галузі, яка передбачатиме заходи щодо підвищення ефективності використовуваних у сільському господарстві ресурсів, зміцнення продовольчої безпеки держави, розвитку багатокладності, нарощування експорту товарів з більшою доданою вартістю, забезпечення комфортних умов проживання на селі.

Джерело: складено автором